

PRZEWODNIK dobrych praktyk

**Projekt współfinansowany przez UNIĘ EUROPEJSKĄ
w ramach EUROPEJSKIEGO FUNDUSZU SPOŁECZNEGO**

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Wyższa Szkoła Lingwistyczna w Częstochowie

**Melania ORZECZOWSKA
Maciej ORZECZOWSKI**

PRZEWODNIK dobrych praktyk

**Projekt współfinansowany przez UNIĘ EUROPEJSKĄ
w ramach EUROPEJSKIEGO FUNDUSZU SPOŁECZNEGO**

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPOJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Częstochowa 2014

Redaktor
Edyta Sadowska

Przygotowanie do druku
WYDAWNICTWO WSL w Częstochowie

Zdjęcie na okładce z archiwum
Niepublicznego Przedszkola Montessori
„AKADEMIA UŚMIECHU” w Częstochowie

Poradnik dobrych praktyk został opracowany w ramach projektu Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki – 3.3.2 – *Przygotowanie wybranych szkół do realizacji praktyk przez studentów przygotowywanych do wykonywania zawodu nauczyciela – Wyższa Szkoła Lingwistyczna liderem w efektywnym kształceniu nauczycieli.*

© Copyright by Wyższa Szkoła Lingwistyczna
Częstochowa 2014

ISBN 978-83-61425-42-7

Wydawnictwo Wyższej Szkoły Lingwistycznej w Częstochowie
ul. Nadrzeczna 7, 42-200 Częstochowa
tel. (34) 365 58 02; www.wsl.edu.pl

Spis treści

Wstęp	7
I. Podstawa prawna praktyk studenckich	11
II. Podstawowe wymagania związane z organizacją praktyk	25
1. Obowiązki studenta	26
2. Obowiązki opiekunów praktyk	30
3. Wzory dokumentów	34
4. Zaliczenie praktyk	35
III. Teoretyczno-metodyczne aspekty pracy nauczyciela ...	37
1. Skuteczna komunikacja	37
2. Aktywizowanie uczniów	43
3. Utrzymanie dyscypliny w klasie	47
4. Rozwiązywanie konfliktów	53
IV. Uczeń ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi	61
V. Profesjonalizm nauczyciela	68
VI. Przykładowe rozwiązania	77
Bibliografia	84
Załączniki	87

Wstęp

Od roku 2011 w Wyższej Szkole Lingwistycznej realizowany był projekt „WSL liderem w efektywnym kształceniu nauczycieli”, współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Celem projektu było wypracowanie nowego systemu organizowania i realizacji praktyk pedagogicznych dla studentów WSL kierunków: pedagogika oraz filologia: w zakresie języka angielskiego i niemieckiego, umożliwiającego poprawę jakości przygotowania studenta do wykonywania zawodu nauczyciela i nauczyciela–wychowawcy oraz podniesienie wiedzy i kompetencji kadry pedagogicznej. Cele główne realizowane były za pomocą następujących celów szczegółowych:

- *opracowanie nowatorskiego programu praktyk pedagogicznych dostosowanych do potrzeb współczesnego rynku pracy,*
- *przygotowanie szkół i placówek do realizacji praktyk studenckich,*
- *poprawa jakości praktyk i wsparcie techniczne zajęć prowadzonych w czasie praktyk przez studentów przez zakup nowoczesnych pomocy dydaktycznych, pozostających w dyspozycji szkół prowadzących,*
- *poprawa jakości odbywania praktyk przez wprowadzenie form i metod prowadzenia zajęć, zapewniających wykształcenie kreatywnego i refleksyjnego nauczyciela–wy-*

chowawcy, mogącego sprostać wyzwaniom współczesnej dydaktyki,

- *nawiązanie stałej współpracy pomiędzy WSL a dwunastoma instytucjami oświaty z powiatu olsztyńskiego i miasta Częstochowy,*
- *zorganizowanie specjalistycznych szkoleń, które przyczynią się do doskonalenia umiejętności pedagogicznych i poszerzenia wiedzy nauczycieli placówek przyjmujących praktykantów i opiekunów praktyk,*
- *poprawa komunikacji i wymiany doświadczeń w trakcie odbywania praktyk między praktykantami, nauczycielami placówek oświatowych i opiekunami praktyk poprzez cykliczne konsultacje,*
- *opracowanie materiałów pedagogiczno-metodycznych dla studentów i opiekunów, z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb studenta oraz specyfiki placówki,*
- *przygotowanie studenta do wejścia na rynek pracy poprzez:*
 - *realizację praktyk w wymiarze 180 h,*
 - *organizację warsztatów metodycznych oraz specjalistycznych szkoleń niezbędnych do skutecznego wykonywania zawodu nauczyciela we współczesnej szkole,*
 - *umożliwienie systematycznej ewaluacji przebiegu praktyk oraz analizy ich efektów poprzez opracowanie i wdrożenie odpowiednich narzędzi.*

W projekcie założono, że praktyki mają przebiegać dwutorowo w rozróżnieniu na praktyki psychologiczno-pedagogiczne i dydaktyczne. Pierwszy rodzaj praktyk zapoznać miał przyszłych nauczycieli z całym obszarem pracy

nauczyciela–wychowawcy, wyposażyć studenta w wiedzę i praktyczne umiejętności skutecznego pełnienia roli wychowawcy na różnych poziomach edukacyjnych, a w szczególności pokazać, jak budować zgrany zespół klasowy, jakie działania wychowawcze wspierają pozytywną postawę ucznia wobec szkoły, co pobudza kreatywność i samodzielne podejmowanie zadań przez uczniów, jak właściwie postępować w sytuacjach konfliktowych w klasie, jakie metody działania stosować w pracy z uczniem trudnym, lekceważącym obowiązki i niezdyscyplinowanym oraz jego rodzicami.

W tym celu studenci Pedagogiki, Filologii angielskiej, Filologii germańskiej obserwowali nauczycieli i współpracowali z nimi na lekcjach wychowawczych i różnych lekcjach przedmiotowych (niekoniecznie językowych). W ramach praktyk dydaktycznych przewidziano modernizację polegającą na stworzeniu okazji do obserwacji większej liczby nauczycieli podczas pracy. Działanie takie miało pozwolić studentom na rozpoznanie środowiska szkolnego pod indywidualną opieką mentora. Do współpracy zaproszeni zostali nauczyciele z gminy Olsztyn i miasta Częstochowy, którzy posiadali co najmniej stopień nauczyciela mianowanego oraz prowadzili, w opinii szkolnego środowiska, skuteczną praktykę wychowawczą.

Dodatkowo każdy nauczyciel i student zobowiązany był do szczegółowej analizy praktyk za pomocą opracowanych narzędzi. Modernizacja nadzoru pedagogicznego w przypadku opisywanego projektu odnosiła się do wdrożenia narzędzi służących wieloaspektowej ocenie prowadzonych praktyk oraz ścisłej współpracy pomiędzy uczelnią wyższą, kształcąca przyszłych nauczycieli, a szkołą, będącą potencjalnym

miejszem pracy. Projekt zakładał również wykorzystanie nowoczesnych metod nauczania wspieranych najnowszymi technologiami (<http://www.lider.wsl.edu.pl/> Dostęp: 10.09.2014).

Każdy uczestnik projektu, po wykonaniu praktyk pedagogicznych, będzie:

- znał własne predyspozycje zawodowe,
- znał miejsca przyszłej pracy zawodowej,
- rozpoznawał swoje mocne i słabe strony,
- prezentował właściwą postawę osobistą i zawodową,
- znał strukturę organizacyjną przyszłej pracy zawodowej,
- znał podstawową dokumentację przyszłego zawodu i sposób jej prowadzenia,
- znał różnice w podejściu do ucznia jako przedstawiciela danej grupy wiekowej (dzieci, młodzież, uczeń dorosły), oraz że będzie przygotowany do:
 - realizacji zadań edukacyjnych, wychowawczych i opiekuńczych,
 - planowania swoich działań,
 - prawidłowego diagnozowania sytuacji zawodowych,
 - określania celów podejmowanych zadań,
 - stosowania odpowiednich metod i form pracy,
 - wykorzystywania technologii informacyjnych, multimedialnych, technik plastycznych, aktorskich, autoprezentacji i komunikacji interpersonalnej,
 - przenoszenia indywidualnych cech osobowości w sferę oddziaływań wychowawczych.

I. Podstawa prawna praktyk studenckich

Do podstawowych aktów prawnych związanych z organizacją praktyk pedagogicznych należą:

- **Ustawa z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 84, poz. 455 i Nr 112, poz. 654).**

Z ustawy wynika, że podstawowymi zadaniami uczelni są: kształcenie studentów w celu zdobywania i uzupełniania wiedzy oraz umiejętności niezbędnych w pracy zawodowej; wychowywanie studentów w poczuciu odpowiedzialności za państwo polskie, za umacnianie zasad demokracji i poszanowanie praw człowieka; kształcenie nowych umiejętności niezbędnych na rynku pracy w systemie uczenia się przez całe życie oraz stwarzanie warunków do rozwoju kultury fizycznej studentów.

Student jest obowiązany w szczególności do uczestniczenia w zajęciach dydaktycznych i organizacyjnych zgodnie z regulaminem studiów; składania egzaminów, spełniania innych wymogów przewidzianych w planie studiów, przestrzegania przepisów obowiązujących w uczelni i odbywania praktyk.

Praktyka zawodowa studenta zaliczana jest do okresu studiów pierwszego stopnia oraz jednolitych studiów magi-

sterskich. W szczególnych przypadkach Senat uczelni może określić warunki zwalniania studenta z obowiązku odbycia praktyki. Uczelnia ponadto określa sposób realizacji praktyk i staży, wymiar i sposób organizacji praktyk oraz organizuje moduł zajęć służących zdobywaniu przez studenta umiejętności praktycznych albo profil ogólnoakademicki, obejmujący moduł zajęć służących zdobywaniu przez studenta pogłębionych umiejętności teoretycznych;

- **Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 czerwca 2013 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli. Poz. 1207 oraz Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli.**

Kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela w przedszkolach, szkołach podstawowych, placówkach wychowania pozaszkolnego, placówkach zapewniających opiekę i wychowanie uczniom w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania posiada osoba, która ukończyła:

- studia magisterskie na kierunku (specjalności) zgodnym z nauczaniem przedmiotem lub prowadzonymi zajęciami oraz posiada przygotowanie pedagogiczne lub
- studia pierwszego stopnia na kierunku, którego zakres określony w standardzie kształcenia dla tego kierunku studiów w grupie treści podstawowych i kierunkowych obejmuje treści nauczanego przedmiotu lub prowadzonych zajęć oraz posiada przygotowanie pedagogiczne lub
- studia podyplomowe lub kurs kwalifikacyjny w zakresie nauczanego przedmiotu, lub prowadzonych zajęć oraz posiada przygotowanie pedagogiczne,
- ukończyła zakład kształcenia nauczycieli w specjalności odpowiadającej nauczalnemu przedmiotowi lub prowadzonym zajęciom, lub
- kurs kwalifikacyjny w zakresie nauczanego przedmiotu lub prowadzonych zajęć,
- studia wyższe na kierunku pedagogika w specjalności przygotowującej do pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym lub wczesnoszkolnym, lub
- zakład kształcenia nauczycieli w specjalności przygotowującej do pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym lub wczesnoszkolnym.

Kwalifikacje do nauczania języków obcych i innych przedmiotów wykładanych w języku obcym w nauczycielskich kolegiach języków obcych posiada osoba, która ukończyła:

- 1) studia magisterskie na kierunku filologia w specjalności danego języka obcego lub lingwistyki stosowanej w za-

kresie danego języka obcego oraz posiada przygotowanie pedagogiczne lub

- 2) studia wyższe w kraju, w którym językiem urzędowym jest dany język obcy nauczany w kolegium oraz posiada przygotowanie pedagogiczne.

Kwalifikacje do nauczania języków obcych w przedszkolach, szkołach i placówkach, posiada osoba, która ukończyła:

- 1) studia magisterskie na kierunku filologia w specjalności danego języka obcego lub lingwistyki stosowanej w zakresie danego języka obcego oraz posiada przygotowanie pedagogiczne,
- 2) studia pierwszego stopnia:
 - a) na kierunku filologia w specjalności danego języka obcego oraz posiada przygotowanie pedagogiczne, lub w specjalności danego języka obcego lub lingwistyki stosowanej w zakresie danego języka obcego oraz posiada przygotowanie pedagogiczne, lub
- 3) ukończyła nauczycielskie kolegium języków obcych w specjalności odpowiadającej danemu językowi obcemu lub
- 4) ukończyła studia wyższe na dowolnym kierunku (specjalności) i legitymuje się:
 - a) świadectwem złożenia państwowego nauczycielskiego egzaminu z danego języka obcego stopnia II, o którym mowa w załączniku do omawianego rozporządzenia lub
 - b) świadectwem znajomości danego języka obcego w stopniu zaawansowanym lub biegłym, o którym

mowa w załączniku do Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r.

- 5) Kwalifikacje do nauczania języków obcych w przedszkolach i klasach I–III szkół podstawowych posiada również osoba, która legitymuje się świadectwem znajomości danego języka obcego w stopniu co najmniej podstawowym, o którym mowa w załączniku do analizowanego rozporządzenia i która ukończyła studia podyplomowe lub kurs kwalifikacyjny w zakresie wczesnego nauczania danego języka obcego.

— **Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela. Pozycja 131**

W rozporządzeniu czytamy, że po zakończeniu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela absolwent:

- 1) posiada wiedzę psychologiczną i pedagogiczną, pozwalającą na rozumienie procesów rozwoju, socjalizacji, wychowania i nauczania – uczenia się;
- 2) posiada wiedzę z zakresu dydaktyki i szczegółowej metodyki działalności pedagogicznej, popartą doświadczeniem w jej praktycznym wykorzystywaniu;
- 3) posiada umiejętności i kompetencje niezbędne do kompleksowej realizacji dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych zadań szkoły, w tym do samodzielnego przygotowania i dostosowania programu nauczania do potrzeb i możliwości uczniów;

- 4) wykazuje umiejętność uczenia się i doskonalenia własnego warsztatu pedagogicznego z wykorzystaniem nowoczesnych środków i metod pozyskiwania, organizowania i przetwarzania informacji i materiałów;
- 5) umiejętnie komunikuje się przy użyciu różnych technik, zarówno z osobami będącymi podmiotami działalności pedagogicznej, jak i z innymi osobami współdziałającymi w procesie dydaktyczno-wychowawczym oraz specjalistami wspierającymi ten proces;
- 6) charakteryzuje się wrażliwością etyczną, empatią, otwartością, refleksyjnością oraz postawami prospołecznymi i poczuciem odpowiedzialności;
- 7) jest praktycznie przygotowany do realizowania zadań zawodowych (dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych) wynikających z roli nauczyciela.

Kształcenie na studiach pierwszego stopnia obejmuje wyłącznie przygotowanie do wykonywania zawodu nauczyciela w przedszkolach i szkołach podstawowych, a na studiach drugiego stopnia i jednolitych studiach magisterskich – do pracy we wszystkich typach szkół i rodzajach placówek.

Przygotowanie merytoryczne do wykonywania zawodu nauczyciela w przedszkolu (edukacja przedszkolna) oraz do nauczania w klasach I–III szkoły podstawowej (I etap edukacyjny) jest realizowane na studiach w zakresie pedagogiki lub innych zapewniających przygotowanie do pracy w obszarze edukacji elementarnej, których efekty kształcenia uwzględniają nabycie podstawowej wiedzy i umiejętności z zakresu języka polskiego, matematyki oraz przyrody (w tym umiejętności tworzenia tekstów, prowadzenia rozumowań matema-

tycznych, ilustracji zjawisk przyrody za pomocą doświadczeń). Nabycie tych kompetencji jest warunkiem przystąpienia do przygotowania dydaktycznego do realizacji podstawy programowej wychowania przedszkolnego i podstawy programowej kształcenia ogólnego dla I etapu edukacyjnego. Kształcenie obejmuje jednocześnie przygotowanie do wykonywania zawodu nauczyciela w przedszkolu oraz do nauczania w klasach I–III szkoły podstawowej z uwzględnieniem minimalnej liczby godzin realizacji praktyk pedagogicznych (por. Tab. 1).

Tabela 1. Minimalna liczba godzin praktyk pedagogicznych

	Przygotowanie			
w zakresie	psychologiczno-pedagogicznym	dydaktycznym	nauczania kolejnego przedmiotu	pedagogiki specjalnej
w wymiarze	30 godzin	120 godzin	60 godzin	120 godzin

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela.

Praktyka odbywa się w zależności od etapu edukacyjnego, którego dotyczy kształcenie osoby przygotowującej się do wykonywania zawodu nauczyciela, w szkole lub placówce realizującej kształcenie na danym etapie edukacyjnym lub etapach edukacyjnych.

Treści kształcenia w zakresie przygotowania psychologiczno-pedagogicznego do pracy na II etapie edukacyjnym,

dla osób przygotowujących się do nauczania języka, obejmują także zagadnienia dotyczące opieki i wychowania na I etapie edukacyjnym.

W trakcie praktyki następuje kształtowanie kompetencji:

1. **Opiekuńczo-wychowawczych**, czyli:

- a) zapoznanie się ze specyfiką przedszkola, szkoły lub placówki, w której praktyka jest odbywana, w szczególności poznanie realizowanych przez nią zadań opiekuńczo-wychowawczych, sposobu funkcjonowania, organizacji pracy, pracowników, uczestników procesów pedagogicznych oraz prowadzonej dokumentacji;
- b) obserwowanie:
 - zorganizowanej i podejmowanej spontanicznie aktywności formalnych i nieformalnych grup uczniów,
 - aktywności poszczególnych uczniów, w tym uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi,
 - interakcji dorosły (nauczyciel, wychowawca) – dziecko oraz interakcji między dziećmi i młodzieżą,
 - procesów komunikowania interpersonalnego i społecznego w grupach wychowawczych, ich prawidłowości i zakłóceń,
 - czynności podejmowanych przez opiekuna praktyk oraz prowadzonych przez niego zajęć,
 - sposobu integrowania przez opiekuna praktyk różnej działalności, w tym opiekuńczo-wychowawczej, dydaktycznej, pomocowej i terapeutycznej,

- dynamiki grupy, ról pełnionych przez uczestników grupy, zachowania i postaw dzieci i młodzieży,
 - działań podejmowanych przez opiekuna praktyk na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa i zachowania dyscypliny w grupie;
- c) współdziałanie z opiekunem praktyk w:
- sprawowaniu opieki i nadzoru nad grupą oraz zapewnianiu bezpieczeństwa,
 - podejmowaniu działań wychowawczych wynikających z zastanych sytuacji,
 - prowadzeniu zorganizowanych zajęć wychowawczych,
 - podejmowaniu działań na rzecz uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi;
- d) pełnienie roli opiekuna-wychowawcy, w szczególności:
- diagnozowanie dynamiki grupy oraz pozycji jednostek w grupie,
 - poznawanie uczniów i wychowanków, ich sytuacji społecznej, potrzeb, zainteresowań i zdolności, a także określanie poziomu rozwoju oraz wstępne diagnozowanie dysfunkcji i zaburzeń,
 - samodzielne prowadzenie działań opiekuńczo-wychowawczych wobec grupy i poszczególnych uczniów,
 - sprawowanie opieki nad grupą w toku spontanicznej aktywności uczniów,
 - organizowanie i prowadzenie zajęć wychowawczych w oparciu o samodzielnie opracowywane scenariusze,

- animowanie aktywności grupy i współdziałania jej uczestników, organizowanie pracy uczniów i wychowanków w grupach zadaniowych,
- podejmowanie indywidualnej pracy z uczniami i wychowankami (w tym uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi),
- podejmowanie działań wychowawczych o charakterze interwencyjnym w sytuacjach konfliktu, zagrożenia bezpieczeństwa, naruszania praw innych lub nieprzestrzegania ustalonych zasad,
- sprawowanie opieki nad uczniami i wychowankami poza terenem przedszkola, szkoły lub placówki;

2. Dydaktycznych przez:

- a) zapoznanie się ze specyfiką szkoły lub placówki, w której praktyka jest odbywana, w szczególności poznanie realizowanych przez nią zadań dydaktycznych, sposobu funkcjonowania, organizacji pracy, pracowników, uczestników procesów pedagogicznych oraz prowadzonej dokumentacji;
- b) obserwowanie:
 - czynności podejmowanych przez opiekuna praktyk w toku prowadzonych przez niego lekcji oraz aktywności uczniów,
 - toku metodycznego lekcji, stosowanych przez nauczyciela metod i form pracy oraz wykorzystywanych pomocy dydaktycznych,
 - interakcji dorosły (nauczyciel, wychowawca) – dziecko oraz interakcji między dziećmi lub młodzieżą w toku lekcji,

- procesów komunikowania interpersonalnego i społecznego w klasie, ich prawidłowości i zakłóceń,
 - sposobów aktywizowania i dyscyplinowania uczniów oraz różnicowania poziomu aktywności poszczególnych uczniów,
 - sposobu oceniania uczniów,
 - sposobu zadawania i kontrolowania pracy domowej,
 - dynamiki i klimatu społecznego klasy, ról pełnionych przez uczniów, zachowania i postaw uczniów,
 - funkcjonowania i aktywności w czasie lekcji poszczególnych uczniów, z uwzględnieniem uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym uczniów szczególnie uzdolnionych,
 - działań podejmowanych przez opiekuna praktyk na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa i zachowania dyscypliny,
 - organizacji przestrzeni w klasie, sposobu jej zagospodarowania;
- c) współdziałanie z opiekunem praktyk w:
- planowaniu i przeprowadzaniu lekcji,
 - organizowaniu pracy w grupach,
 - przygotowywaniu pomocy dydaktycznych,
 - wykorzystywaniu środków multimedialnych i technologii informacyjnej w pracy dydaktycznej,
 - kontrolowaniu i ocenianiu uczniów,
 - podejmowaniu działań na rzecz uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym uczniów szczególnie uzdolnionych,
 - organizowaniu przestrzeni klasy,

- podejmowaniu działań w zakresie projektowania i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej;
- d) pełnienie roli nauczyciela, w szczególności:
 - planowanie lekcji, formułowanie celów, dobór metod i form pracy oraz środków dydaktycznych,
 - dostosowywanie metod i form pracy do realizowanych treści, etapu edukacyjnego oraz dynamiki grupy uczniowskiej,
 - organizacja i prowadzenie lekcji w oparciu o samodzielnie opracowywane scenariusze,
 - wykorzystywanie w toku lekcji środków multimedialnych i technologii informacyjnej,
 - dostosowywanie sposobu komunikacji w toku lekcji do poziomu rozwoju uczniów,
 - animowanie aktywności poznawczej i współdziałania uczniów, rozwijanie umiejętności samodzielnego zdobywania wiedzy z wykorzystaniem technologii informacyjnej,
 - organizacja pracy uczniów w grupach zadaniowych,
 - dostosowywanie podejmowanych działań do możliwości i ograniczeń uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi,
 - diagnozowanie poziomu wiedzy i umiejętności uczniów,
 - podejmowanie indywidualnej pracy dydaktycznej z uczniami,
 - podejmowanie działań wychowawczych w toku pracy dydaktycznej, w miarę pojawiających się problemów, w sytuacjach: zagrożenia bezpieczeń-

stwa, naruszania praw innych, nieprzestrzegania ustalonych zasad,

- podejmowanie współpracy z innymi nauczycielami, wychowawcą klasy, pedagogiem szkolnym, psychologiem szkolnym oraz specjalistami pracującymi z uczniami.

Analiza i interpretacja zaobserwowanych albo doświadczanych sytuacji i zdarzeń pedagogicznych, obejmuje:

- prowadzenie dokumentacji praktyki,
- konfrontowanie wiedzy teoretycznej z praktyką,
- ocenę własnego funkcjonowania w toku realizowania zadań opiekuńczych i wychowawczych (dostrzeganie swoich mocnych i słabych stron),
- ocenę przebiegu prowadzonych działań oraz realizacji zamierzonych celów,
- konsultacje z opiekunem praktyk w celu omawiania obserwowanych sytuacji i przeprowadzanych działań,
- omawianie zgromadzonych doświadczeń w grupie studentów.

Student potrafi oceniać przydatność typowych metod, procedur i dobrych praktyk do realizacji zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych związanych z odpowiednimi etapami edukacyjnymi.

- **Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 listopada 2011 r. w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego**

Krajowe Ramy Kwalifikacji wskazują, że student po studiach posiada umiejętność wykorzystania zdobytej wiedzy,

Melania ORZECHOWSKA, Maciej ORZECHOWSKI

z uwzględnieniem umiejętności nabytych podczas praktyki zawodowej. Posiada umiejętność wykorzystania zdobytej wiedzy w różnych zakresach i formach, rozszerzoną o krytyczną analizę skuteczności i przydatności stosowanej wiedzy oraz o umiejętności nabyte podczas praktyki zawodowej

Potrafi ocenić przydatność różnorodnych metod, procedur, dobrych praktyk do realizacji zadań i rozwiązywania problemów dotyczących wybranej sfery działalności kulturalnej, medialnej, promocyjno-reklamowej oraz wybrać i zastosować właściwy sposób postępowania. Ponadto ma uporządkowaną podstawową wiedzę z zakresu dziedzin nauki i dyscyplin naukowych, właściwych dla studiowanego kierunku studiów, zorientowaną na zastosowania praktyczne w wybranej sferze.

— **Wewnętrzne uchwały i regulaminy uczelni**

W wewnętrznych dokumentach uczelni zawarte są aspekty organizacji praktyk dla poszczególnych specjalności, często zawierają opisy dotyczące:

- organizacji praktyk;
- przygotowania studentów do odbycia praktyk;
- aktywności i kompetencji uczestników praktyk i ich opiekunów;
- komunikacji praktykantów z opiekunami;
- sposobu prowadzenia dokumentacji;
- warunków zaliczenia praktyk.

II. Podstawowe wymagania związane z organizacją praktyk

Praktyki są integralnym ogniwem procesu kształcenia, dlatego w ich trakcie studentom zapewnia się następujące formy aktywności:

- 1) wizyty w przedszkolach, szkołach i placówkach;
- 2) obserwowanie zajęć;
- 3) asystowanie nauczycielowi prowadzącemu zajęcia;
- 4) samodzielne prowadzenie zajęć;
- 5) planowanie i omawianie zajęć prowadzonych przez siebie i innych.

W zakresie organizacji praktyk uczelnie powinny opracować zasady odbywania praktyk, zapewnić możliwość omówienia praktyk w trakcie zajęć w uczelni oraz utrzymywać systematyczny kontakt z przedszkolami, szkołami i placówkami, w których studenci odbywają praktyki. W trakcie praktyk uczelnie ponadto mają obowiązek zapewnić studentom warunki umożliwiające uzyskanie przygotowania praktycznego w zakresie realizacji zadań wychowawczych i opiekuńczych, poznanie różnych klas oraz zdobycie odpowiedniego doświadczenia pedagogicznego w zakresie organizacji pracy przedszkola lub szkoły.

Z punktu widzenia organizacji praktyk ważne jest również stworzenie warunków umożliwiających samodzielne opracowanie konspektów lekcji lub scenariuszy zajęć,

w oparciu o informacje i wskazówki przekazane przez opiekuna praktyk. Opiekun praktyk pomaga w planowaniu, ocenianiu wyników procesu kształcenia oraz umożliwia dostęp do pracowni specjalistycznych, sprzętu i pomocy dydaktycznych.

1. Obowiązki studenta

Ważne jest, aby studenci przed rozpoczęciem praktyki uświadomili sobie, że wewnętrzny ład myślowy i etyczny, spolegliwa postawa, szacunek dla dziecka, to cechy niezbędne, ponieważ doznania w pierwszym okresie pobytu w szkole, pierwszy kontakt z nauczycielem mają ogromny wpływ na psychikę i osobowość dziecka, i określają jakość jego dalszej edukacji (Adamek 1998, s. 67). Dzieci są doskonałymi obserwatorami, więc szczególną rolę odgrywa pierwsze spotkanie studenta/nauczyciela z klasą. Takie spotkanie polega na tym, że każda ze stron stara się uzyskać w tym czasie jak najwięcej informacji o drugiej stronie.

Uważa się, że z punktu widzenia uczniów pierwsze spotkanie to „badanie” nauczyciela. Zwykle można w nim wyodrębnić dwie fazy. Pierwsza, zwykle nie dłuższa niż jedna godzina lekcyjna, polega na biernym obserwowaniu, co robi nauczyciel i jaki jest. Uczniowie są grzeczni, bo nie wiedzą, co się będzie działo. Faza druga, zaraz na następnej godzinie, polega na eksperymentowaniu czy testowaniu, na ile można sobie pozwolić w stosunku do tego nauczyciela. Rozpoczynają się próby wprowadzenia złego zachowania, następuje eskalacja wygłupów po to, by zobaczyć, czy nauczyciel jest

przygotowany do obrony swojego autorytetu (Janowski 2007, s. 89–90).

Nauczyciel czy student świadomy siebie, swych kwalifikacji teoretycznych i instrumentalnych oraz cech charakterologicznych jest bardziej racjonalny w swoich decyzjach zawodowych, dlatego podstawowym wymogiem realizacji kształcenia „poprzez praktykę” jest rozwój samowiedzy zawodowej (Kwiatkowska 2008, s. 82). Ważne jest, aby zdobyć właściwe przygotowanie praktyczne, dlatego podstawą jest należyte wypełnianie obowiązków wyznaczonych przez uczelnię. Do podstawowych obowiązków studentów podczas trwania praktyk pedagogicznych należy:

1. Godne reprezentowanie uczelni – Wyższej Szkoły Lingwistycznej w Częstochowie.
2. Zgłoszenie się w pierwszym dniu praktyk śródrocznych, ogłaszanych każdorazowo dla danej grupy studentów kolejnego cyklu do mentora w placówce wybranej drogą losową celem uzgodnienia szczegółów.
3. Poinformowanie mentora o terminach „reading sessions” (*reading sessions*) dla wypracowania szczegółowego planu zadań do realizacji w ramach śródrocznych praktyk pedagogicznych.
4. Zgłoszenie się w pierwszym dniu praktyk do mentora w danej placówce celem ustalenia szczegółów dotyczy również praktyk ciągłych, które odbywają się we wrześniu w tej samej placówce co praktyki śródroczne na II roku oraz praktyk śródrocznych kontynuowanych w drugiej placówce na III roku.

5. Przestrzeganie regulaminu placówki, w której student odbywa praktyki, traktowanie z szacunkiem pracowników danej placówki i poszanowania jej mienia.
6. Przestrzeganie punktualności i rzetelnego wykonywania powierzonych zadań.
7. Systematyczne i rzetelne przygotowywanie i prowadzenie przydzielonych zajęć.
8. Opracowywanie scenariuszy prowadzonych zajęć, łącznie z przygotowywaniem pomocy własnych.
9. Wypełnianie Karty Obserwacji Lekcji.
10. Wpisywanie realizowanych zadań w Dzienniku Praktyk oraz gromadzenie ich dokumentacji w Indywidualnym Programie Praktyk.
11. Prowadzenie zajęć kierunkowych o zróżnicowanym charakterze (zajęcia wprowadzające, powtórzeniowe, czy rozwijające różne umiejętności bądź łączące wiele aktywności w przypadku zajęć edukacji wczesnoszkolnej) oraz aktywne uczestnictwo w działaniach wychowawczo-organizacyjnych szkoły.
12. Przedłożenie po zakończeniu praktyk kompletnej dokumentacji z przebiegu praktyk do opiekuna praktyk (Raźniak 2010, s. 10–11).

Studenci przed rozpoczęciem praktyk powinni pamiętać, aby:

- Zapoznać się z:
 - obowiązującymi w szkołach programami dydaktyczno-wychowawczymi, ich założeniami i celami,
 - treściami realizowanymi przez klasę w czasie odbywania praktyki.

- Zaprojektować szczegółowo przebieg pierwszej lekcji.
- Przemyśleć nieoczekiwane zmiany, które mogą nastąpić niezależnie od nauczyciela/studenta (zmianę w planowaniu mogą spowodować np. nowe pomysły wysuwane przez dzieci) (Łobocki 2007, s. 245).
- Uzyskiwać informacje zwrotne w wyniku hospitowania lekcji.
- Poddać się krytycznej refleksji nad własnym dotychczasowym postępowaniem pedagogicznym.
- Dbać o obecność i punktualność.
- Nie skracać czasu trwania praktyki.
- Zachowywać poufność w sprawach dotyczących uczniów, ich rodzin i nauczycieli.

W czasie praktyk studenci powinni przestrzegać zasad dotyczących czynności nauczania i być świadomi, że:

1. Nauczyciel kieruje lekcją i odpowiada za nią.
2. Najbardziej efektywny jest styl nauczania ukierunkowany na wywoływanie uczenia się przewidzianych wiadomości, umiejętności i wartości.
3. Żeby uczyć skutecznie, nie można mieć problemów z dyscypliną.
4. Najpewniejsza droga nauczania prowadzi przez intelekt uczniów.
5. Lekcja składa się z ciągu zadań stawianych przez nauczyciela: od tego, jakie one są, zależy jakiego rodzaju czynności wykona uczeń.
6. Każde zachowanie nauczyciela wywołuje efekty wychowawcze, choćby niezamierzone.

7. Wszystkie poważne błędy popełniane w trakcie uczenia się lub spostrzeżone w wynikach uczenia się powinny być prostowane, a ich przyczyny usuwane.
8. Ponieważ osobowość drugiego nauczyciela jest kombinacją wielu cech, w zasadzie niepowtarzalną, nie należy naśladować osobowości dobrych pedagogów, tylko dążyć do nadania swojej osobowości pedagogicznej konstrukcji naturalnie wykorzystującej posiadane zalety, a tłumiącej wady (Kruszewski 2001, s. 177).

2. Obowiązki opiekunów praktyk

Pierwsze spotkanie z uczniami może być dla studenta trudną sytuacją i cechować się swoistymi problemami. W Wielkiej Brytanii na przykład, człowiek startujący w zawodzie otrzymuje zestaw zaleceń dotyczących tego, czego wystrzegać się w pracy. Zalecenia sprowadzają się do trzech wskazań:

- nie należy robić niczego, co jest odchyleniem od istniejących norm;
- nie należy zbyt dosłownie traktować abstrakcyjnych poglądów pedagogicznych;
- na własne pomysły będzie czas i miejsce później, gdy młody nauczyciel wdroży się do „normalnego” prowadzenia lekcji (Janowski 2007, s. 93).

Zadaniem prowadzącego praktykę jest więc dbanie, by student maksymalnie szczegółowo omawiał czy opisywał wszystkie formy doświadczenia, jakich doznał.

- Im więcej różnic dostrzeże student między tym, co mu było dane – w postaci idei, strategii, zasad – podczas przygotowania do praktyki a tym, co sam dostrzegł, tym lepsze efekty kształcenia.
- Im więcej pytań o sens, rangę i znaczenie tego, co przeżył, student potrafi zadać sobie, tym głębiej wniknie w to, czego doświadczył i dokładniej zrozumie to, co przeżył.
- Im bardziej świadomie student wydobywa na jaw to, o czym myślał, jak w konkretnych sytuacjach reagował, czego oczekiwał, a z czym się rzeczywiście spotkał, tym bogatszy będzie rezultat przeżytego doświadczenia.
- Im bardziej wnikliwie student obserwuje siebie i zdaje sobie sprawę z tego, co czuł przed lekcją, kiedy stanął przed klasą, czego doświadczył w czasie lekcji w związku z zachodzącymi procesami i uczestniczącymi osobami, tym wnikliwszy i bogatszy będzie rezultat poznania.
- Im student jest bardziej świadomy własnych decyzji i potrafi je uzasadnić teoretycznie, tym bardziej świadomy jest kwalifikacji, które zdobywa (Kwiatkowska 2008, s. 82–83).

Praktyka odbywa się pod opieką wykwalifikowanego nauczyciela przedmiotu (mentora), który wyraził zgodę na przyjęcie obowiązków opiekuna praktyki w placówce, do jego obowiązków należy:

1. Sprawowanie stałej opieki nad praktykantem we współpracy z opiekunem z ramienia uczelni.
2. Ustalenie przebiegu praktyki (rozkładu zajęć obserwowanych i prowadzonych samodzielnie przez studenta).

3. Zapoznanie studentów z zasadami funkcjonowania szkoły, dokumentacją szkoły oraz obowiązującymi programami.
4. Przedstawienie praktykanta klasie, wskazanie jego uprawnień nauczycielskich.
5. Wprowadzanie studentów w pracę nauczyciela i dostarczanie okazji do obserwowania i omawiania własnej praktyki nauczycielskiej.
6. Obserwacja praktykanta i udzielanie informacji zwrotnych dotyczących silnych i słabych stron.
7. Stworzenie warunków sprzyjających kontaktom z innymi pracownikami szkoły (pedagog, psycholog, logopeda, terapeuta oraz rodzicami uczniów (udział w zebraniu rodziców)).
8. Sporządzenie opinii i oceny odbytej praktyki.

Ze strony uczelni nadzór nad przebiegiem praktyki sprawuje opiekun praktyki powołany przez Dziekana spośród nauczycieli akademickich Wyższej Szkoły Lingwistycznej.
Opiekun:

- Przygotowuje regulamin praktyk, wyznacza zadania realizowane w trakcie praktyki.
- Nadzoruje terminowość przebiegu praktyk.
- Omawia ze studentami zasady odbywania praktyki, analizując wszystkie zadania wynikające z regulaminu, oraz sposób ich dokumentowania.
- Udziela wskazówek merytorycznych dotyczących realizacji zadań zawartych w programie praktyk.
- Ustala termin oddania kompletnej dokumentacji z przebiegu praktyk. Zapoznaje się z dokumentacją studentów i oceną wystawioną przez opiekunów/mentorów.

- Ocenia i wpisuje zaliczenie praktyki do indeksu.
- Obowiązki opiekuna praktyk z ramienia uczelni w stosunku do praktykantów ukazać można także za pomocą funkcji. Należą do nich:
 1. **Funkcja adaptacyjna** – polega na stopniowej adaptacji do zawodu nauczyciela. W okresie studiowania w dużej mierze na przygotowaniu do ustawicznego kształcenia, samodoskonaleniu i samowychowaniu. Po studiach w momencie podjęcia samodzielnej pracy od pierwszych dni trwa proces adaptacji do nowego środowiska szkolnego oraz wielorakich ról społecznych i obowiązków organizacyjnych, dydaktycznych i wychowawczych. Proces adaptacji można usprawnić, uczynić mniej stresogennym, bardziej efektywnym przez celowe, zorganizowane, wzajemnie skonsolidowane kształcenie teoretyczne i praktyczne.
 2. **Funkcja refleksyjna** – polega na rozważaniu i analizowaniu własnej roli i miejsca w przyszłym zawodzie nauczyciela, stosunku do dzieci, refleksji nad wiedzą i doświadczeniem zdobytym w toku studiów i praktyk pedagogicznych. Praktyczna refleksja jest wskazana na każdym etapie drogi zawodowej nauczyciela, ponieważ pomaga wysnuć prawidłowe wnioski z własnego celowego działania w różnych fazach drogi zawodowej. Autorefleksja jest bardzo istotnym czynnikiem motywującym do pracy dydaktyczno-wychowawczej i społeczno-organizacyjnej w środowisku szkolnym. Przygotowanie studentów w procesie edukacji nauczycieli do autorefleksji ma tak

samo istotne znaczenie jak ich wdrażanie do samokształcenia.

3. **Funkcja innowacyjna** – w szerszym znaczeniu polega na kształtowaniu u studentów postawy badacza, tj. przygotowaniu ich do samodzielnego odkrywania nowej wiedzy, zjawisk czy procesów. W węższym znaczeniu natomiast pozwala na poszukiwanie i wprowadzanie w procesie studiów lub w szkołach gotowych innowacji pedagogicznych, psychologicznych, dydaktycznych, informatycznych lub też z innych dyscyplin, istotnych z punktu widzenia współczesnej pedeutologii i epistemologii.
4. **Funkcja integracyjna** – polega na scalaniu wiedzy i doświadczeń z różnych dziedzin nauki, przedmiotów i zakresów aktywności oraz zasadami sprawnego działania opartego na dwóch walorach działania: żeby to, co się robi, robić sprawnie i żeby czyny nasze służyły celom godziwym (Kuźma 2005, s. 849–850).

3. Wzory dokumentów

Do podstawowych dokumentów dla studentów, mentorów oraz opiekunów praktyk wypracowanych w trakcie trwania projektu „WSL liderem w efektywnym kształceniu nauczycieli” należą:

- Regulamin praktyk pedagogicznych dla studentów specjalizacji nauczycielskich filologii angielskiej, germańskiej, pedagogiki (dotyczy studiów stacjonarnych i niestacjonarnych pierwszego i drugiego stopnia) – *Załącznik 1*;
- Ramowy scenariusz lekcji – *Załącznik 2*;

- Dziennik praktyk – *Załącznik 3*
- Karta obserwacji lekcji – *Załącznik 4*;
- Karta obserwacji i oceny lekcji – *Załącznik 5*;
- Opinia o przebiegu praktyk pedagogicznych – *Załącznik 6*;
- Arkusz Ewaluacji Praktyk – *Załącznik 7*.

4. Zaliczenie praktyk

Zaliczenia praktyk dokonuje opiekun praktyk Wyższej Szkoły Lingwistycznej na podstawie danych zawartych w opinii o przebiegu praktyk pedagogicznych (por. *Załącznik 6*) wystawionej przez mentora oraz akceptacji kompletu dokumentów zgromadzonych w Indywidualnym Programie Praktyk studenta, na który składają się:

1. Wypełniony dziennik praktyk (por. *Załącznik 3*).
2. Notatki z lekcji hospitowanych przez studenta – co najmniej 8 wypełnionych kart obserwacji lekcji (por. *Załącznik 4*).
3. Karty obserwacji i oceny lekcji (por. *Załącznik 5*).
4. Scenariusze wybranych lekcji: ramowe scenariusze lekcji (por. *Załącznik 2*).
5. Wypełniony arkusz ewaluacji praktyk (por. *Załącznik 7*).
6. Inne, wg ustaleń z opiekunem praktyk.

Do kompletu dokumentów studenci filologii powinni dołączyć: 4 scenariusze lekcji kierunkowych oraz 4 scenariusze różnorodnych działań wychowawczych (np. scenariusz lekcji wychowawczej, zajęć w świetlicy szkolnej, zajęć z art. 42 Karty Nauczyciela, plan wycieczki itp.). Z kolei studenci pedagogiki wczesnoszkolnej i przedszkolnej: 5 kompletnych

scenariuszy całego dnia zajęć zintegrowanych, w których występują co najmniej 3 aktywności uczniów oraz oryginały materiałów dydaktycznych przygotowanych przez studenta na potrzeby praktyk.

Warunkiem zaliczenia praktyki jest wywiązanie się z postanowień zawartych w regulaminach praktyk właściwych dla określonego kierunku studiów, odbycie jej w ustalonym terminie, dostarczenie wymaganej dokumentacji oraz wykazanie się wiedzą i umiejętnościami. Obecność na praktyce jest obowiązkowa, a w przypadku odwołania studenta z praktyki w związku z naruszeniem regulaminu szkoły, student traci prawo do zaliczenia praktyki do czasu podjęcia decyzji w tej sprawie przez władze uczelni.

Brak zaliczenia praktyki traktowany jest na równi z brakiem zaliczenia jakiegokolwiek innego przedmiotu i pociąga za sobą określone konsekwencje.

W przypadku studentów niepełnosprawnych opiekun praktyki ustala ze studentem sposób zaliczenia praktyki, uwzględniając jego stopień niepełnosprawności oraz możliwości osiągnięcia określonych efektów kształcenia.

Dziekan może zaliczyć jako praktykę: wykonywaną przez studentów pracę zarobkową, w tym także za granicą, jeżeli jej charakter oraz prowadzenie samodzielnie działalności gospodarczej spełnia wymagania programu praktyki. Uzyskanie zaliczenia jest możliwe, gdy student udokumentuje doświadczenie zawodowe lub prowadzenie działalności odpowiadających programowi praktyki w okresie nie krótszym niż czas praktyki określony w standardach kształcenia dla poszczególnych kierunków studiów oraz poziomów kształcenia.

III. Teoretyczno-metodyczne aspekty pracy nauczyciela

1. Skuteczna komunikacja

Komunikowanie się studentów/nauczycieli z uczniami jest jednym z ważniejszych aspektów życia szkolnego. Wymiana myśli może odbywać się za pomocą słowa mówionego, pisanego i obrazów. Skuteczna komunikacja zachodzi wówczas, gdy uczniowie i nauczyciele rozumieją, co do siebie nawzajem mówią. Można ją określić jako umiejętność „porozumiewania się”. Umiejętność dobrego komunikowania się zapobiega nieporozumieniom i konfliktom, tworzy dobrą atmosferę, oszczędza czas oraz sprawia, że inni ludzie wiedzą, czego chcemy oraz czego mogą się po nas spodziewać. Na temat komunikacji powstało wiele książek, artykułów dla różnych odbiorców. W tym podrozdziale przede wszystkim chodzi o podanie pewnych zwrotów, które wpływają na efektywny proces komunikowania się z uczniami. Liczy się nie tylko to, co się mówi, ale także to, jak dane słowa zostają wypowiedziane.

Przerywniki w rodzaju „yyy”, „eee” i „hmm” zubożają przekaz i zmniejszają wiarygodność, dlatego:

- zatrzymaj się, pomyśl, a potem mów;
- mów krótszymi zdaniami;
- zastąp przerywniki krótkimi pauzami;

- wyeliminuj przyczyny przerywników (brak znajomości tematu, nerwowość, przyzwyczajenia);
- ćwicz, ćwicz i jeszcze raz ćwicz;
- nagraj swój głos i posłuchaj (Condrill, Bought 2006, s. 29).

Sukces lub niepowodzenie w sytuacji pierwszego kontaktu zależy od tego czy nauczyciel umie jasno „zdefiniować sytuację”, czyli określić to, co ma być czynione, a co nie, co jest dozwolone, co zakazane oraz czy potrafi doprowadzić do tego, by jego definicja sytuacji stała się definicją obowiązującą w klasie, czyli by umiał wyegzekwować to, co zapowiedział (Janowski, 2007, s. 91). Aby egzekwowanie naszych próśb czy poleceń było efektywne – należy unikać barier komunikacyjnych. Najważniejsze bariery komunikacyjne zostały przedstawione w tabeli 2. Warto zwrócić uwagę na przykłady, dzięki którym ujawniamy poprzez użycie określonych środków językowych wszystko to, co towarzyszy jakiejś sytuacji lub zdarzeniu.

Tabela 2. Bariery komunikacyjne

Bariera komunikacyjna	Przykład
Krytykowanie	„Czy nie umiesz zrozumieć tak prostej rzeczy”, „Bo ty zawsze...”, „Bo ty jesteś...”, „to jest bez sensu...”
Obrażanie	„Zawsze jesteś leniwy”, „jesteś mało odpowiedzialny.”
Orzekanie	„Ciebie nigdy nic nie interesuje”, „To się musiało tak skończyć”

Przewodnik dobrych praktyk...

Chwalenie z oceną	<i>„Początek dobry, koniec marny”, „Gdybyś włożył trochę wysiłku w przygotowanie do lekcji, na pewno byłby znacznie lepszy efekt”</i>
Rozkazywanie	<i>„Masz zrobić i to natychmiast”, „Wykonać bez dyskusji”, „Nie gadaj, tylko zrób”</i>
Groźenie	<i>„Ty lepiej uważaj...”, „Jeśli nie wywiążesz się ze zobowiązań, nie będziemy cię tolerować”, „Jeśli nie wykonasz mojego polecenia, to...”</i>
Moralizowanie	<i>„Przyzwoity i uczciwy uczeń tak nie robi...”, „Powinieneś zacho- wywać się jak odpowiedzialny człowiek”, „Ja nigdy nie zacho- wałbym się tak...”</i>
Zasypywanie pytaniami	<i>„Po co?”, „Dlaczego?”, „Z ja- kiego powodu”, „Kiedy konkret- nie”, „Dlaczego wtedy”, „Czemu nie wcześniej”</i>
Doradzanie	<i>„Ja na twoim miejscu to bym...”, „Bo ty jesteś...”, „To jest bez sensu”, „Najlepiej zrobisz – nie angażując się w tę sytuację”</i>
Logiczne argumentowanie	<i>„To było do przewidzenia”, „Przemyśl dokładnie kilka spraw...”, „Musisz poprawić swoje wyniki przez bardziej wytę- żoną pracę”</i>

Melania ORZECHOWSKA, Maciej ORZECHOWSKI

Zmienianie tematu	„A tak swoją drogą, to co u...”, „A czym będziesz zajmował się w najbliższe wakacje”
Pocieszanie	„Nie martw się, jutro będzie lepiej”, „Wszystko będzie dobrze”, „Nie martw się, wszystko się ułoży”, „Popatrz na innych, oni mają gorzej od ciebie” – celem takich wypowiedzi jest poprawienie nastroju rozmówcy, a nie zajmowanie się jego problemem
Inne	Przerywanie, Niesłuchanie, Brak jasno sprecyzowanego celu rozmowy, Decydowanie za innych, Uleganie emocjom.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie S. Tusznik, M. Wojtkowiak, *Mediacje i negocjacje jako formy rozwiązywania konfliktu*, Kielce 2004, s. 25.

W uniknięciu błędów komunikacyjnych może nam pomóc informacja zwrotna. To, co mówimy, może zostać źle zrozumiane. Informacja zwrotna od uczniów może to wyjaśnić, dlatego warto często zadawać uczniom ogólne pytanie: „Czy dobrze się wyraziłem?” lub „Czy nie mówię zbyt niejasno?”. Przy tym mówiący powinien upewnić się, że wie i rozumie wszystko to, co chce powiedzieć, zanim zacznie mówić. Odbiorca powinien powtarzać treść informacji (reakcja zwrotna) w celu upewnienia się, że ją właściwie zrozumiał.

W konkretnej wypowiedzi nie tylko komunikujemy określone treści, ale tworzymy nowe fakty i zdarzenia. Wypowiadając pewne słowa, zwroty i zdania – każdy z nas coś stwierdza, odnosi się do czegoś, ocenia, moralizuje albo obiecuje. Oznacza to, że skutki naszych zachowań werbalnych mogą być różne i przynosić odmienne efekty. Wypowiadając: „*Zrób to*” – możemy wyrazić prośbę bądź rozkaz lub też jedno i drugie. Nasze wypowiedzi mają więc wpływ na działanie, myśli i uczucia uczniów. Mogą złościć, pochlebiać, obrażać, rozbawiać, wywoływać agresję (Jamrożek, Sobczak 2000, s. 33).

Pomóż swoim uczniom zobaczyć, co masz na myśli. Każdy przetwarza informacje – na ogół używając do tego jednego, ulubionego kanału (wzrok, dotyk, węch, słuch, smak). Jeśli odwołujemy się do różnych kanałów informacji, każdy może używać swojego ulubionego trybu. Dlatego posługuj się porównaniami, w których będzie mowa o barwach, zapachach i uczuciach; używaj metafor i przenośni; opowiadaj historyjki i anegdoty, aby wzbogacić swój przekaz; uruchom tak wiele kanałów odbioru, jak tylko się da (Condrill, Bought 2006, s. 68).

Praktykanci rzadko mają sposobność obserwowania, jak doświadczony nauczyciel spotyka się z klasą po raz pierwszy, aby dostrzegać początki tworzenia właściwego przepływu informacji. Muszą być jednak przygotowani, że ich pierwszy kontakt z uczniami może zdecydować o późniejszych stosunkach (Robertson 1998, s. 68). Wzorce interakcji w danej klasie z danym nauczycielem ukształtowały się, nim praktykant przyszedł na hospitację. Później student tylko szczęśliwie dba o utrwalenie satysfakcjonującego układu albo desperacko

szuka wyjścia ze złej sytuacji. Próbując znaleźć dla siebie wzór, praktykanci naśladowają pierwszego nauczyciela, albo naśladowają nauczyciela, którego pamiętają ze swoich szkolnych lat (Tamże 1998, s. 68).

Ogólna reguła jednak jest taka: jak najmniej mówić i robić, bowiem lepsze skutki osiągniemy, jeśli pozwolimy samemu uczniowi zorientować się, co robi źle i jak powinien naprawić sytuację. Sugestywny nauczyciel potrafi bez słów przekazać życzenie, zakładając oczywiście, że uczeń patrzy właśnie na niego. Często „bezsłowne reprimendy” są szczególnie skuteczne, a jednocześnie nie wywołują ryzyka długich dysput i konfliktów.

Przykład

Jeden z chłopców rzucił gumkę koledze, niestety upadła na podłogę. Kolega już chciał się schylić i podnieść, ale nauczyciel powstrzymał go jednym tylko słowem: „zostaw” i popatrzył na tego, który rzucił gumkę. Ów, nieco zawstydzony, podniósł gumkę i podał koledze (Tamże, s. 139).

Zastosuj więc pozytywne polecenia:

- Zamiast „*nie mów bez pozwolenia*” – powiedz „*jak chcesz o coś spytać, podnieś rękę*”.
- zamiast „*nie pchać się*” – powiedz „*podchodźcie pojedynczo*”.
- Zamiast „*nie biegać*” – powiedz „*pamiętajcie, żeby spokojnie przejść przez korytarza*”.
- Zamiast „*nie wolno wam wyjść dopóki...*” – powiedz „*Dobrze, jak tylko...*” (Tamże 1998, s. 144).

Zastanów się, co powiesz na pierwszej lekcji. Obserwuj jak reagują uczniowie. W kolejnych klasach możesz przeprowadzić lekcję zupełnie inaczej. Pamiętaj, że w klasie musi zapanować zupełna cisza, nim zaczniesz dalej mówić, ponieważ problemem może być słaba akustyka klas, co jest szczególnie ważne w przypadku sal do nauczania początkowego, które są przeznaczone dla najmłodszych uczniów. Należy pamiętać, że dzieci mają ograniczoną zdolność koncentracji, dlatego dobra zrozumiałość mowy jest dla nich szczególnie ważna. Małe dzieci muszą usłyszeć każde słowo z wypowiedzi. Jeżeli nie dosłyszają jednej sylaby, często nie rozumieją całego zdania, czyli nie słyszą właściwie niczego. Dlatego warto przywiązywać wagę do akustyki sal, w których uczą się dzieci. Wszelkie zniekształcenia dźwięku wynikające z niewłaściwej akustyki sali lekcyjnej sprawiają, że zrozumienie wypowiedzi nauczyciela, jeśli w ogóle jest możliwe, wymaga znacznie większego wysiłku, co z kolei odbija się na szybkości i jakości pracy uczniów. Na takie ryzyko wskazują wyniki dwóch testów, jakie Ecophon przeprowadził wśród 7-latków z Danii (www.biznes.newseria.pl/news/na_wyniki_w_nauce,p1057328925, stan z dnia 22 września 2014 r.).

2. Aktywizowanie uczniów

Dziecko ma naturalną potrzebę bycia aktywnym. Ta aktywność, odpowiednio wykorzystana i ukierunkowana przez szkołę, może stać się jego ważnym zasobem na przyszłość. Dzięki niej dziecko pozostanie twórcze i odważne w realizacji zadań, z którymi przyjdzie mu się zmierzyć.

Pozwólmy dzieciom samodzielnie poznawać otaczającą je rzeczywistość – dotykać, wąchać, smakować, stukać, poruszać, używać zwykłych przedmiotów w niezwykły sposób:

- zamieniać zwykłe przedmioty w pomoce dydaktyczne,
- wykorzystywać każdą okazję do nauki czytania, pisania i liczenia: szukanie różnic i podobieństw, kategoryzowanie w zbiory, uczenie relacji przestrzennych i przyczynowo-skutkowych,
- tworzyć okazje do regulowania własnego działania w przestrzeni (*jak będzie się wam najwygodniej pracowało przy tym zadaniu?*) przez częste zmiany aranżacji klasy i układ stolików i krzesełek, a przez odpowiedni dobór form aktywności zachęcać dzieci do zmiany pozycji i szukania pozycji wygodnej dla siebie stosownie do rodzaju zadania czy zabawy,
- uczyć samokontroli poprzez naukę powstrzymywania się od natychmiastowego działania (*wszyscy na mnie patrzą a ... na „trzy – cztery” zaczynamy; uwaga... start!*) (Brzezińska, Matejczuk 2013, s. 2).

Zaangażowanie uczniów w czasie lekcji wydaje się dość trudną czynnością w pracy nauczyciela. Starsi uczniowie są już zdolni do skupienia dłuższej uwagi na określonych zadaniach, natomiast młodsze dzieci wymagają ciągłej zmiany. Ważna więc jest właściwa interwencja werbalna skierowana do uczniów. Taka interwencja składa się z dwóch elementów:

- a) krótkiej prośby skierowanej do uczniów w momencie, gdy powstaje zakłócenie (*„Usiądź proszę, na swoim miejscu”, „Patrzcie wszyscy na mnie”*),

- b) pozytywnej reakcji tuż po ustaniu zakłócenia, nauczyciel mówi przykładowo: „*Doskonale, teraz możemy dalej pracować*”, „*Dziękuję*” albo też wykonuje jakiś przyjazny gest, na przykład kiwa głową (Nolting 2004, s. 63).

Wszelkim zakłóceniom powstającym podczas aktywizacji uczniów można zapobiegać poprzez:

- a) odzywanie się przyjaznym tonem,
- b) wydawanie poleceń w formie próśb,
- c) wczesne interweniowanie,
- d) wyraźnie wytyczone granice tolerancji,
- e) częste interwencje na początku,
- f) zwracanie uwagi na wszystkich uczniów,
- g) pozytywne reagowanie na pożądaną stan rzeczy, potwierdzanie (Tamże 2004, s. 62–63).

Rola nauczyciela polega głównie na zachęcaniu do podejmowania samodzielnych prób rozwiązywania problemów wynikających z codziennych zajęć, zabaw i gier dydaktycznych. Nauczyciele powinni organizować badawczą działalność uczniów nie tylko w celu poznawania nowych faktów, lecz także w celu rozwijania ich zdolności i umiejętności poznawczych (Adamek 1998, s. 11).

Istotną rolę w rozwijaniu zdolności i umiejętności poznawczych każdego dziecka odgrywają pytania. Ich pojawienie się jest wyrazem umysłowej aktywności i pobudzenia dziecka do myślenia. Dlatego usilnie starajmy się:

- a) aktywizować jak największą liczbę uczniów w klasie,
- b) wydawać polecenia w formie próśb,
- c) mobilizować uczniów do zadawania pytań,

- d) pozwalać wszystkim uczniom zadawać pytania,
- e) angażować do wypowiedzi jak największą liczbę uczniów,
- f) nie pytać stale tych samych uczniów,
- g) pozostawić odpowiednią ilość czasu do namysłu,
- h) utrzymywać kontakt wzrokowy z uczniami,
- i) pozwolić uczniom zaproponować przebieg wybranej lekcji,
- j) umożliwić uczniom przyniesienie do szkoły ulubionych: przedmiotów, zabawek, gier edukacyjnych, książek tematycznych,
- k) zrobić coś, czego uczniowie się nie spodziewają.

Jedno z wyszczególnionych działań, czyli pozostawienie uczniom po zadaniu pytania czasu do namysłu wydaje się objawem rozsądku. Dzięki temu wszyscy – nie tylko szybko reagujący, ale i powolniejsi uczniowie – otrzymają szansę wypowiedzenia swoich myśli. Inna ważna kwestia dotyczy angażowania do wypowiedzi jak największej liczby uczniów. Jeśli jednak w klasie zapanuje zwyczaj, że na ogół zabiera głos kilka tych samych osób z najlepszym refleksem, to reszta może sobie darować refleksję i „się wyłączać”. Niestety wystąpienie takiej sytuacji to coś więcej niż tylko „brak aktywizacji” (Nolting 2004, s. 41).

W aktywizacji uczniów do pracy pomocne mogą okazać się pochwały, które nie powinny zawierać pustych frazesów, lecz muszą brzmieć autentycznie, zarówno co do sposobu jej sformułowania, jak i tonacji głosu oraz mimiki. Pochwały muszą swą treścią ściśle wskazywać to, czego dotyczą (Tamże, s. 48). Pochwały wzmacniają pożądane zachowania uczniów. Niektórzy uczniowie potrzebują pozytywnych wzmocnień często, a inni po dłuższych odcinkach czasu.

Uczniowie powinni otrzymać pochwałę za zrobienie czegoś więcej niż wcześniej. Do podstawowych pochwał należą następujące wzmocnienia werbalne: „Absolutna racja”, „Cudownie”, „Dobrze”, „Doskonale”, „Dobrze zrobione”, „Dokładnie tak”, „Fantastycznie”, „Idealnie”, „Idzie ci coraz lepiej”, „Kapitalnie”, „Ładne wyrażenie”, „Mieć takiego ucznia to przyjemność”, „Miło mi”, „Pięknie”, „Świetnie”, „Świetna odpowiedź”, „Tak”, „To było mądre”, „To interesujące”, „To jest dobra praca”, „To mi się podoba”, „Trzymaj tak dalej”, „Właściwa odpowiedź”, „Właśnie o to mi chodziło”, „Wyjątkowo dobrze”, „Wyśmienicie”, „Wspaniale” oraz wzmocnienia fizyczne: uśmiech, mrugnięcie, kontakt wzrokowy (Jastrząb 2002, s. 8–13). Aby właściwie aktywizować, można bazować na innych artykulacjach: „Podoba mi się to, że tak solidnie przygotowałeś się do lekcji”; „Twoje argumenty brzmią bardzo przekonująco”; „Ciesz się, że coraz częściej się zgłaszasz”; „Widać znaczną poprawę w twoich obecnych pracach w porównaniu z poprzednimi”.

3. Utrzymanie dyscypliny w klasie

Dlaczego na lekcjach nauczyciela A jest przestrzegana dyscyplina, podczas gdy na lekcjach nauczyciela B panuje chaos, i to w tej samej klasie, gdzie są przecież ci sami uczniowie? (Nolting 2004, s. 15). Czym różnią się nauczyciele, z którymi współpraca układa się pomyślnie i bez większych zakłóceń, od tych, którzy nie potrafią utrzymać dyscypliny? (Tamże 2004, s. 25). Czy jeżeli nauczyciel przywołuje kogoś do porządku, to na ogół reprimenda spotyka właściwą osobę? (Tamże 2004, s. 32).

Wielu nauczycieli nie chce przyznać się nawet przed sobą, że ma problemy z utrzymaniem dyscypliny. Ignorują uczucie słabości, bagatelizują mniejsze i większe porażki, które codziennie ponoszą, lub tworzą odpowiednią teorię, dzięki której pozytywnie interpretują swoje postępowanie (Schaeffer 2005, s. 46). Dlatego warto, by nauczyciel z taktem i z wyczuciem, ale także kierując się rozsądkiem, znalazł właściwą, wypośrodkowaną metodę. Jeśli wywiera on na uczniów zbyt silną presję lub używa niestosownych środków, napotyka agresję i upór. Jeśli presja nauczyciela jest za słaba, to nie odnosi pożądanego efektu. Nie nadąża z realizacją materiału, nie zaspokaja (obiektywnych) potrzeb uczniów i marnuje własny czas, energię i zdrowie psychiczne.

Gdy natomiast zakłócenia lekcji są częste i nauczyciel wielokrotnie musi uciszać klasę i wzbudzać zainteresowanie uczniów, to powinien zdecydować się na takie sygnały, za pomocą których nawiąże kontakt z uczniami. Owe sygnały wyrażają ich życzenia i interpretację sytuacji oraz charakter związków z uczniami. Funkcjonalność tych sygnałów wymaga, żeby były dostatecznie głośne, by je usłyszeć i dostatecznie wyraźne, by je spostrzec. Kiedy uczniowie są pogrążeni w pracy, wystarczy powiedzieć cicho: „*Przerwijcie na chwilę pracę i posłuchajcie*”. Gdyby jednak w klasie był gwar, potrzebny byłby sygnał głośniejszy (Robertson 1998, s. 73).

Sposób reagowania na złe zachowanie uczniowskie wywiera wpływ na innych. Każda reakcja wobec jednego ucznia zawsze wywrze jakiś efekt u pozostałych osób obecnych w klasie. Do reguł, którymi warto się posługiwać wobec wykroczeń popełnianych przez uczniów oraz wobec porządku klasowego zaliczamy:

- nie należy wprowadzać ucznia w zakłopotanie i doprowadzać do tego, by „stracił twarz” w oczach rówieśników;
- z osobą, która przekroczyła regułę, nie należy podejmować dyskusji na temat słuszności tej reguły;
- nie należy używać sarkazmu;
- trzeba starać się zachować spokój;
- trzeba starać się być konsekwentnym, uczciwym i odnosić się do uczniów bez uprzedzeń. Nie można, na przykład, za takie samo przewinienie inaczej karać ucznia dobrego, a inaczej złego;
- gdziekolwiek można, należy stosować środki przywracające spokój, które nie rozbijają toku lekcji, np. podejść bliżej, popatrzeć, stanąć obok ucznia, przejść po sali;
- nie wypowiadać licznych gróźb, z których później nic nie wynika;
- trzeba pamiętać lub zapisywać udzielone kary, by móc je stopniować;
- należy unikać ataków personalnych. Podkreślać, że krytyce podlega konkretne zachowanie ucznia, a nie on sam jako istota ludzka (Janowski 2007, s. 99).

Wśród nauczycieli istnieje pewien nawyk: wykrzykują polecenia, żeby nie rozmawiać lub aby uważać, i natychmiast, nie odczekawszy, aż gwar ucichnie, podniesionym głosem przekazują komunikat. Klasa dostaje sygnał, że można nie posłuchać wezwania do uciszenia się, więc w przyszłości rozmowy będą trwać dłużej. Z kolei nauczyciel musi mówić coraz głośniej, żeby przekrzyczeć uczniów, co w rezultacie uniemożliwi wszelkie komunikowanie się. Od początku należy zaprowadzić w klasie zwyczaj, że kiedy

uczniom poleca się uważać, muszą uważać, i nauczyć ich, aby nie lekceważyli sygnałów, jakie przekazuje im w tym celu nauczyciel.

Przykłady:

- „nauczyciel skończywszy cichą rozmowę z kilkoma uczniami z pierwszych ławek, odwrócił się do klasy i powiedział: „Dość! Kończyć palenie!”. Ponieważ nikt nie palił, nauczyciel nie traktował polecenia dosłownie. Zwrot, którego użył nauczyciel miał posłużyć nawiązaniu kontaktu z uczniami (Robertson 1998, s. 74).
- uczeń zostaje zganiony w czasie cichej pracy, bo szeptem porozumiewał się z sąsiadem („Nie rozmawiaj”, rozwiąż zadania”). Równocześnie zaś w drugim końcu sali dwaj chłopcy rzucali do siebie samolotami z papieru, za co nikt ich nie skrytykował,
- reprimendę otrzymują dwie dziewczynki, które rozmawiają i chichoczą. Wcześniej kto inny spośród grupki dzieci siedzących przy tym samym stole rozpoczął rozmowę i w sumie wzięło w niej udział aż pięciu uczniów bez jakiegokolwiek wcześniejszej reakcji ze strony nauczyciela (Nolting 2004, s. 27).

Problemy z dyscyplinowaniem uczniów mogą wynikać z pewnych przyczyn zaburzeń zachowania ucznia. Uczeń ten:

- nie wie dokładnie, czego się od niego oczekuje; nie zrozumiał wydanego mu polecenia;
- odczuwa polecenie jako mało konkretne i niesprecyzowane; nie jest wystarczająco samodzielny, aby bez niczyjej pomocy wykonać polecenie;

- zadanie przerasta jego możliwości, uczeń odczuwa je jako zbyt trudne;
- zadanie jest poniżej jego możliwości;
- zadanie go nie interesuje;
- nudzi się; potrzebuje rozrywki, napięcia, odmiany;
- jest znużony i zmęczony (brakiem snu lub poprzednimi lekcjami);
- jest nadpobudliwy z powodów konstytucjonalnych i fizjologicznych;
- od rodziców lub innych spotkanych poza szkołą osób przejął uczucie niechęci do szkoły i nauki;
- jego uwagę odwracają wydarzenia spoza klasy, zachowanie innych osób;
- jest tak zamyślony lub zajęty innymi sprawami, że nie jest w stanie skoncentrować się na lekcji;
- koniecznie chce coś powiedzieć koleżance lub koledze;
- chce zwrócić na siebie uwagę klasy;
- chce zwrócić na siebie uwagę nauczyciela;
- jest sfrustrowany niezręcznymi lub niewłaściwymi metodami pracy nauczyciela;
- odczuwa niechęć do nauczyciela;
- czuje się niezrozumiany, niesprawiedliwie traktowany i z tego powodu odmawia współpracy;
- jego zdaniem nauczyciel traktuje go tak, jakby do niczego nie był zdolny;
- wyczuwa niepewność nauczyciela i wykorzystuje to;
- jest sfrustrowany, ponieważ nie potrafi wyrazić tego, co chce (problem specyficzny dla lekcji języka obcego);
- nie zdaje sobie sprawy, że nauczyciel odczuwa jego zachowanie jako niewłaściwe;

— robi coś, co inni nauczyciele akceptują, natomiast temu jednemu to przeszkadza (Schaeffer 2005, s. 49–50).

Interesujący przebieg lekcji może przeciwdziałać zakłóceniom, choć wcale nie stanowi to reguły. Istnieją cztery powody, dla których ciekawa lekcja przestaje być wystarczającym rozwiązaniem problemu. Po pierwsze, żadne treści nauczania nie wywołują stałego zainteresowania wszystkich uczniów. Po drugie, pewne partie materiału są konieczne, ale niestety mało ciekawe. Po trzecie, nawet od najbardziej interesującej lekcji mogą uczniów odciągać rzeczy jeszcze ciekawsze. I po czwarte, czasami trzeba się w coś zagłębić, zanim w ogóle uzna się to za interesujące (Nolting 2004, s. 16). Występują także sytuacje, kiedy stosowane przez nauczyciela metody eliminowania złych zachowań poszczególnych uczniów oddziałują na pozostałe dzieci, ale nie na samych sprawców nagannego incydentu (Tamże 2004, s. 24).

Niezbędnym warunkiem osiągnięcia sukcesu jest reagowanie w porę i przywoływanie właściwych uczniów do porządku (sukces nie zależy od doboru słów). Istnieją cztery zakresy oddziaływania nauczyciela na uczniów w celu zapewnienia dyscypliny:

- a) Zapobieganie przez aktywizację jak największej liczby uczniów. Koncentracja nauczyciela na procesie nauczania oraz na sterowaniu procesem uczenia się, żeby pobudzić klasę do aktywności.
- b) Zapobieganie przez nadanie lekcji płynnego przebiegu. Koncentracja nauczyciela na unikaniu powodowanych przez siebie zakłóceń właściwego procesu nauczania.

- c) Zapobieganie przez ustalenie przejrzystych reguł gry. Koncentracja nauczyciela na oczekiwaniach pod adresem uczniów, związanych z ich zachowaniem: spełnieniem wymogu uczestnictwa w lekcji oraz nieprzeszkadzaniem.
- d) Zapobieganie za sprawą sygnałów powstrzymujących. Koncentracja nauczyciela na kontroli przestrzegania reguł gry przez uczniów (Tamże 2004, s. 36).

Sekretem dobrej dyscypliny są przede wszystkim takie sposoby oddziaływania, które bynajmniej nie sprawiają wrażenia „środków dyscyplinujących”. Decydujące znaczenie ma nie tyle reagowanie na już zaistniałe problemy, ile skuteczna profilaktyka. Problemów z dyscypliną nie należy eliminować, należy im zapobiegać.

Efektywne sposoby oddziaływania dyscyplinującego są w przeważającej mierze nierzucającymi się w oczy, ledwo zauważalnymi przyzwyczajeniami, po części typu niewerbalnego. Charakter zapobiegawczy mają zwłaszcza takie zachowania i poczynania nauczycieli, które pozwalają na skuteczne sterowanie procesem uczenia się (Tamże 2004, s. 35).

4. Rozwiązywanie konfliktów

Dlaczego konflikty pomiędzy uczniami, między niektórymi nauczycielami a uczniami stanowią w pewnych klasach wieczny problem, podczas gdy inni nauczyciele potrafią szybko eliminować podobne spory i przywracać dobrą atmosferę? Okazuje się, że przyczyny konfliktów międzyosobowych i międzygrupowych mogą dotyczyć przede wszystkim:

- a) komunikacji, a szczególnie braku komunikacji (czyli jedno- lub obustronna postawa polegająca na unikaniu rozmów, wyjaśnień, pytań) oraz błędów w komunikacji, niespójność komunikatów werbalnych i pozawerbalnych, bariery komunikacyjne;
- b) różnic kulturowych, w tym również odmienności etnicznej, rasowej, obyczajowej, religijnej;
- c) potrzeb psychicznych, tj. deprywacji jednej lub wielu ważnych potrzeb;
- d) samooceny, a zwłaszcza wywierania wpływu na innych ludzi z jej użyciem (Chełpa, Witkowski 1999, s. 141–146).

W sytuacji gdy konflikt już się pojawi – warto ustalić normy, zwyczaje i zasady postępowania w klasie. Normy i zasady postępowania mogą być ustalone wspólnie z klasą lub narzucane przez nauczyciela i powinny zawierać:

S p o s ó b t r a k t o w a n i a :

- Mówimy do siebie spokojnie, bez przerywania i krzyku.
- Jesteśmy dla siebie uprzejmi, używamy zwrotów grzecznościowych.
- Uśmiechamy się i mówimy sobie miłe rzeczy.
- Pocieszamy, kiedy komuś jest smutno.
- Pomagamy sobie.
- Zapraszamy do zabawy.

U c z e n i e s i ę :

- Podczas lekcji słuchamy uważnie bez przeszkadzania innym.
- Regularnie odrabiamy prace domowe.
- Jeśli potrzebujemy pomocy, prosimy o nią.

- Na lekcje przychodzimy punktualnie.
- Pożyczamy sobie przybory szkolne.
- P o r u s z a n i e s i ę :
- Biegamy bez potrącania innych.
- Do klasy wchodzimy spokojnie, bez krzyku.
- R o z w i ą z y w a n i e k o n f l i k t ó w :
- Spory rozwiązujemy bez przemocy.
- Jesteśmy uważni na potrzeby innych.
- Jeśli jestem wściekły lub mam zły humor, mogę o tym powiedzieć bez krzyku, bicia i obraźliwych słów.
- Prosimy o pomoc w rozwiązywaniu trudnych spraw i konfliktów.
- P o r o z u m i e w a n i a s i ę :
- Mówimy do siebie spokojnym głosem.
- Patrzymy sobie w oczy i uśmiechamy się.
- Mówimy o swoich uczuciach i potrzebach.
- Mówimy o tym, co nam się u kogoś podoba, akcentujemy sukcesy.
- Kiedy mamy kłopoty, albo się źle czujemy, mówimy o tym innym (Góralczyk 2006, s. 45).
- Wyjaśnieniu konfliktu natomiast mogą służyć różnorodne reakcje. Należą do nich:
- pytanie o przebieg zajścia („Kto widział, co się stało?”; „O co się kłócicie?”);
- uważne wysłuchanie uczniów, czyli okazywanie zrozumienia i empatii („Czy czujesz się potraktowany niesprawiedliwie?”; „Jesteście rozczarowani tym, że...”);

- ujawnienie własnych emocji („Kiedy jest tak głośno, za bardzo się denerwuję, żeby móc cokolwiek zrozumiale wyjaśnić”; „Bardzo mnie smuci, że...”) (Nolting 2004, s. 68).

Można także zastosować mediację rówieśniczą (7 stopni mediacji), z której korzystają rozjemcy, pomagając innym uczniom w rozwiązywaniu konfliktów. Poproś trzech ochotników o wyjście na środek klasy (jeśli chcesz, by mediacja rówieśnicza odbyła się w parach, wybierz czterech ochotników). Poproś jednego z ochotników, by odegrał rolę rozjemcy, a pozostałych dwóch o odegranie ról uczestników konfliktu. Przeczytaj im następującą instrukcję tak, by reszta klasy tego nie słyszała:

Marek i Ania kłócą się głośno na szkolnym korytarzu. Ania obiecała oddać Markowi pożyczoną od niego książkę, ale zapomniała ją przynieść. Marek jest wściekły, bo Ania zapomina przynieść mu książkę już czwarty dzień z rzędu, a bez niej nie będzie mógł odrobić pracy domowej, którą ma zadaną na następny dzień. Ania czuje się winna, bo zapomniała książki, ale czuje się też upokorzona, bo Marek na nią krzyczy na korytarzu. Zebrała się grupka gapiów.

Poprowadź rozjemcę przez wymienione poniżej stopnie. Pomóż też pozostałym uczniom w odgrywaniu ich ról.

1. Zawrzyj umowę

Przedstaw się. Powiedz: „Cześć, mam na imię... i jestem rozjemcą”. Zapytaj najpierw Marka, a potem Anię czy chcą skorzystać z twojej pomocy w rozwiązaniu konfliktu. Jeśli się zgodzą, przejdź z nimi w miejsce, w którym możecie poroz-

mawiać na osobności. Wyjaśnij im poniższe zasady i poproś, by potwierdzili, że zgadzają się do nich stosować:

- nie przerywaj drugiej osobie,
- nie przezywaj, nie stosuj docinków, nie używaj przemocy fizycznej,
- kiedy przyjdzie twoja kolej, by zabrać głos, bądź tak szczery, jak tylko potrafisz,
- zgódź się, że celem jest znalezienie rozwiązania konfliktu,
- zachowaj poufność. (Wszystko, co się tu wydarzy, zostanie między nami).

Po wyjaśnieniu kolejnej zasady przerwij i zapytaj każdego z osobna, czy zgadza się do niej stosować. Nie podejmuj dalszych działań, dopóki uczestnicy konfliktu nie zgodzą się na wszystkie zasady. Zdecyduj, kto będzie mówił pierwszy.

2. Zdefiniuj problem

Zapytaj Marka, co się wydarzyło i jak się z tym czuje. Powtórz własnymi słowami to, co Marek powiedział, żeby mieć pewność, że wszystko zrozumiałeś. Jeśli coś jest dla ciebie niejasne, poproś o podanie wyjaśnienia:

- Co przez to rozumiesz?
- Powiedz mi o tym coś więcej.
- Nie rozumiem. Możesz podać przykład? Streść to, co usłyszałeś, a potem powtórz postępowanie z Anią.

3. Poproś, by poszli na ustępstwo

Zapytaj Anię, co może zrobić, by rozwiązać część lub części składowe problemu, za które jest odpowiedzialna. Zadzaj Markowi to samo pytanie. Zachęć oboje do pomyślenia o

tym, co każde z nich osobiście może zrobić, by rozwiązać problem (nie należy sugerować drugiej osobie, co ta może zrobić).

4. Zachęć do szukania rozwiązań

Pomóż uczestnikom konfliktu wymyślić możliwe rozwiązania zaistniałego problemu. Zapisz na kartce wszystkie rozwiązania, jakie tylko przyjdą im do głowy. Nie pozwól im krytykować lub oceniać propozycji w czasie trwania burzy mózgów.

5. Oceń rozwiązanie

Omów z Markiem i Anią każde z zaproponowanych przez nich rozwiązań. Pomóż im zdecydować, które rozwiązania się sprawdzą, a które nie.

6. Wybierz rozwiązanie

Pomóż Markowi i Ani wybrać rozwiązanie (lub kombinacje rozwiązań), na które oboje się zgadzają. Upewnij się, że żadne z nich nie wyraziło zgody na konkretne rozwiązanie pod presją.

7. Zawrzyj umowę

Zapytaj Marka i Anię, czy konflikt jest rozwiązany. Przypomnij im, żeby nie rozmawiali z nikim o szczegółach tego, co zaszło między wami. Pogratuluj im i podziękuj za wysiłek, jaki włożyli w rozwiązanie konfliktu.

Pytania, które mogą zostać wykorzystane do dyskusji:

1. Co było dla ciebie najtrudniejsze, kiedy występowałeś jako rozjemca? Dlaczego? Co było dla ciebie najłatwiejsze, kiedy występowałeś jako rozjemca? Dlaczego?
2. Dlaczego to takie ważne, by oboje uczestnicy konfliktu wyjaśnili, na czym polega problem?

3. Jak uzyskać pewność, że poświęcasz tyle samo czasu obojgu uczestnikom konfliktu?
4. Co możesz zrobić, jeśli jeden z uczestników konfliktu próbuje zająć cały twój czas?
5. Co możesz zrobić, jeśli któryś z uczestników przerywa drugiemu lub łamie inną zasadę?
6. Czy myślisz, że zachowanie neutralności może okazać się czasami trudne? Co można wtedy zrobić?
7. Nad którymi punktami tego ćwiczenia musisz najwięcej popracować? (Covan, Palomares, Schilling 2007, s. 155–158).

Dzień tygodnia	
Czego dotyczył konflikt?	
.....	
Ile osób brało w nim udział?	
.....	
Opisz, co się wydarzyło:	
.....	
Zaznacz wszystkie metody, których użyto, by konflikt rozwiązać lub zakończyć:	
— bójka lub kłótnia	— humor
— pobłażliwość lub wymienianie się	— rozwiązanie problemu lub negocjacje
— prośba o pomoc	— przeprosiny
— odkładanie rozwiązania na później	— kompromis
— inne
.....	

Melania ORZECOWSKA, Maciej ORZECOWSKI

W celu stałego monitorowania występujących sytuacji konfliktowych w klasie można wykorzystać kartę obserwacji konfliktu (Tamże, s. 158). Należy przyjrzeć się jednej sytuacji konfliktowej w każdym dniu tygodnia. Najszybciej, jak to będzie możliwe, po zakończeniu konfliktu zapisać odpowiedzi na powyższe pytania.

IV. Uczeń ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi

Dzieci i młodzież ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi to te, u których stwierdza się spektrum objawów utrudniających lub uniemożliwiających funkcjonowanie: ruchowe, sensoryczne, poznawcze, w zakresie komunikacji, emocjonalno-społeczne i/lub psychiczne, wpływających na jakość życia i pełnienie ról społecznych teraz i/lub w przyszłości (Zaremba 2014, s. 15).

Minister Edukacji Narodowej w rozporządzeniu z dnia 30 kwietnia 2013 roku w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2013 r., poz. 532) określił, że pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana uczniowi w przedszkolu, szkole i placówce polega na rozpoznaniu i zaspokajaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia oraz rozpoznaniu indywidualnych możliwości psychofizycznych ucznia, wynikających w szczególności:

- z niepełnosprawności;
- z niedostosowania społecznego;
- z zagrożenia niedostosowaniem społecznym;
- ze szczególnych uzdolnień;
- ze specyficznych trudności w uczeniu się;
- z zaburzeń komunikacji językowej;
- z choroby przewlekłej;

Melania ORZECHOWSKA, Maciej ORZECHOWSKI

- z sytuacji kryzysowych lub traumatycznych;
- z niepowodzeń edukacyjnych;
- z zaniedbań środowiskowych związanych z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny, sposobem spędzania czasu wolnego i kontaktami środowiskowymi;
- z trudności adaptacyjnych związanych z różnicami kulturowymi, ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanych z wcześniejszym kształceniem za granicą.

Uczeń z niepełnosprawnością to uczeń posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, wydane z uwagi na niepełnosprawność. Przepisy prawa określają, że kształcenie specjalne organizuje się dla dzieci i młodzieży:

- niesłyszących;
- słabosłyszących;
- niewidomych;
- słabowidzących;
- z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją;
- z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim;
- z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym;
- z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera;
- z niepełnosprawnościami sprzężonymi (jeśli u ucznia występują co najmniej dwie z niepełnosprawności wymienionych powyżej).

Każde dziecko w przedszkolu lub szkole z takimi potrzebami ma prawo być objęte działaniami pedagogicznymi i psychologicznymi, mającymi na celu rozpoznanie jego możliwości psychofizycznych, indywidualnych potrzeb roz-

wojowych i edukacyjnych oraz zaspokojenie tych potrzeb. Rozpoznanie może być dokonane na podstawie:

- informacji zawartych w orzeczeniu lub opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej,
- obserwacji prowadzonych przez nauczycieli w przedszkolu, w szkole czy w placówce,
- rozmów i wywiadów prowadzonych z rodzicami lub opiekunami prawnymi,
- informacji nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i specjalistów,
- analizy prac dziecka,
- analizy oceny opisowej ucznia,
- literatury (książki, artykuły w prasie specjalistycznej),
- uznanych portali internetowych.

Ważnym zadaniem nauczyciela jest prowadzenie profesjonalnego, a jednocześnie przyjaznego i otwartego dialogu z uczniem i z jego rodzicami, zachęcanie ich do skorzystania z usług specjalistów z poradni, w szczególności, gdy pomoc udzielana w szkole okaże się niewystarczająca (*Specjalne potrzeby edukacyjne dzieci i młodzieży 2010*, s. 31).

Dotychczasowa indywidualna praca nauczyciela za zamkniętymi drzwiami klasy szkolnej będzie zastąpiona współpracą w zespołach profesjonalistów, których zadaniem będzie wspomaganie rozwoju ucznia i kierowanie procesem uczenia się (Ekiert-Oldroyd 2003, s. 177).

Podjmując pracę z uczniem ze SPE nauczyciel ustala wyznaczniki procesu edukacyjnego ucznia w indywidualnym przypadku. W zależności od charakteru specjalnych potrzeb ucznia określany jest zakres dostosowania programu educa-

cyjnego, uwarunkowania wynikające z diagnozy ucznia, cele edukacyjne i terapeutyczne (ustalając cele kształcenia nauczyciel powinien opierać się na mocnych, niezaburzonych stronach ucznia), zasady pracy i oceniania. Ustalenia te przekładają się na sposób prowadzenia zajęć obowiązkowych, dodatkowych i nadobowiązkowych.

Praktykant/nauczyciel na etapie czynności wstępnych powinien przygotować warunki zewnętrzne – odpowiednie, np. dla ucznia z niepełnosprawnością, miejsce pracy, oświetlenie, pomoce dydaktyczne. Przy wprowadzaniu nowych treści, niezbędne będą zabiegi ułatwiające uczniowi poznanie, samodzielną obserwację, wskazanie istotnych, typowych i indywidualnych cech rzeczy i zjawisk w sposób uwzględniający specjalne potrzeby edukacyjne. Dla prawidłowego przebiegu procesu kształcenia istotne jest, w jakim stopniu uczeń ze specjalnymi potrzebami ma poczucie przynależności do środowiska rówieśniczego. Przykre doświadczenia, brak uznania i brak wiary we własne siły mogą spowodować izolowanie się lub agresję (*Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi* 2010, s. 62–64).

W rozpoznawaniu i zaspokajaniu problemów uczniów liczy się wrażliwość i empatia nauczyciela, który powinien posiadać wiedzę o potrzebach konkretnych uczniów, odczuwać ich problemy oraz rozumieć potrzeby.

Tabela 3. Zestawienie potrzeb i sposobów ich zaspokajania

Potrzeby dziecka ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi	Sposób zaspokajania
Odpowiednia grupa, akceptująca i tolerująca dziecko lub ucznia	Świadoma rekrutacja
Usamodzielnienie się	Edukacja środowiska. Przekierowanie uwagi rodzica tak, aby uczeń mógł realizować własne potrzeby. Samodzielność na miarę możliwości – tyle wsparcia, ile jest konieczne.
Autonomia, samorealizacja	Umiejętne wycofywanie wsparcia, stawianie zadań na miarę możliwości, ale z pobudzaniem strefy najbliższego rozwoju. Dostosowanie wsparcia do dynamiki rozwoju dziecka. Udział w zajęciach rozwijających zainteresowania. Równy dostęp dla wszystkich dzieci w szkole do różnych form aktywności (wycieczki, zabawy, przedstawienia, aby miały radość z uczestnictwa).
Stabilne środowisko życia, w tym edukacji	Jasne reguły postępowania wobec ucznia ze SPE. Uwzględnienie w regulaminie szkolnym możliwych odstępstw, dostosowań dla ucznia ze SPE. Przestrzeganie zasad higieny psychicznej (rytm aktywności i odpoczynku – czas dla siebie.)

Melania ORZECOWSKA, Maciej ORZECOWSKI

Akceptacja, zrozumienie, dowartościowanie, pozytywne doświadczenia	Pogłębianie przez nauczycieli i terapeutów wiedzy o trudnościach ucznia. Przygotowanie środowiska klasowego do przyjęcia ucznia. Przygotowanie rodziców. Nauczyciel stwarzający sytuacje gwarantujące uczniowi poczucie sukcesu. Nauczyciel w pełni akceptujący ucznia i kształtujący taką postawę wśród ogółu uczniów.
Poczucie bezpieczeństwa	Edukacja całego społeczeństwa. Zachowanie tajemnicy o diagnozie, a jednocześnie przygotowanie dzieci do przebywania z niepełnosprawnym kolegą. Przestrzeganie granic, jasne zasady, rutyna, elastyczność tam, gdzie to jest potrzebne. Środowisko bezpieczne dla dziecka, zasady BHP, dostosowania architektoniczne. Dostępność wsparcia, pomocy psychologicznej w szkole i poza nią – informacja dla rodziców. Organizacja właściwej opieki w czasie lekcji, przerw, wycieczek.
Potrzeba uwagi, poznania, szacunku	Wczesna diagnoza i terapia. Dostosowanie warunków i metod pracy. Szybkie i elastyczne reagowanie na potrzeby ucznia.

Potrzeba więzi	Więzi rówieśnicze w odpowiedniej grupie. Edukacja jak najbliżej miejsca zamieszkania. Udział w wycieczkach, imprezach okolicznościowych. Zabawy integracyjne w klasie, czynny udział w zajęciach pozaszkolnych.
Potrzeba wsparcia psychicznego	Zajęcia psychoterapeutyczne. Zabiegi wyrównujące emocjonalnie – nauczyciele i wszyscy pracownicy szkoły uczestniczą w bieżącej pracy z uczniem.
Właściwa organizacja czasu wolnego na terenie szkoły	Świetlica dostosowana architektonicznie do potrzeb uczniów z niepełnosprawnościami i uczniów z innymi trudnościami. Plan zajęć świetlicowych i plan opieki nad uczniem, uwzględniający specjalne potrzeby rozwojowe i edukacyjne ucznia. Zapewniona opieka podczas przerw śródlekcyjnych. Informacje dla prowadzących zajęcia dodatkowe o potrzebach ucznia ze SPE. Pomieszczenie przystosowane do potrzeb prowadzenia zajęć.

Źródło: L. Zaremba, *Specjalne potrzeby rozwojowe i edukacyjne dzieci i młodzieży. Identyfikowanie SPR i SPE oraz sposoby ich zaspokajania*, Warszawa 2014, s. 86–87.

V. Profesjonalizm nauczyciela

Współczesny profesjonalizm nauczyciela to nie tylko skrupulatność w praktycznym zastosowaniu teorii, ile radzenie sobie z takimi sytuacjami pedagogicznymi, które cechuje niepewność, niestabilność, unikatowość (Kwiatkowska 2008, s. 68). Nauczyciel jest osobą zdolną do samoorganizacji, wewnętrznie motywowaną, refleksyjną w poszukiwaniu odpowiedzi na pytania: „Co potrafię?”, „Kim mogę się stać?” (Koć-Seniuch 2003, s. 93). Dlatego kształcenie wstępne nauczycieli powinno być bardziej nastawione nie na przyswojenie wiedzy i wyćwiczenie podstawowych umiejętności, lecz na badanie własnej praktyki (Kwiatkowska 2008, s. 143–144). Pomocne w osiągnięciu wysokiego poziomu wykonywanej pracy mogą okazać się ankiety i kwestionariusze do samodzielnego opracowania, które umożliwią określenie poziomu przygotowania pedagogicznego i umiejętności praktycznych.

Pierwszy przykład dotyczy samooceny. Prezentowany kwestionariusz składa się z trzech części: nauczanie, stosunki z uczniami oraz utrzymywanie dyscypliny w klasie. Każda część składa się z ośmiu zadań opisujących czynności nauczyciela. Postaw znak \surd w kwadraciku, który odpowiada najwierniejszemu opisowi twojego postępowania pedagogicznego, a znak X w kwadraciku, który odpowiada idealnemu, twoim zdaniem, zachowaniu nauczyciela. Oczywiście może się zdarzyć, że oba znaki postawisz w jednym kwadraciku.

Przewodnik dobrych praktyk...

Lp.	Nauczanie	Nigdy	Czasem	Często	Bardzo często	Zawsze	Nie dotyczy
1	Przygotowanie lekcji opieram na tym, co zaszło w klasie, i na zainteresowaniach uczniów.						
2	Uważam swoje lekcje za interesujące i wartościowe.						
3	Często zmieniam rodzaj czynności wykonywanych przez uczniów.						
4	Dobrze wiem, czego uczniowie mają nauczyć się na moich lekcjach (nie tylko, co mają robić).						
5	Uczniowie z zapałem uczą się mego przedmiotu i pracują więcej, niż im każę.						
6	Bardzo przykładam się do oceniania prac uczniów i staram się dać im jak najwięcej informacji zwrotnych.						
7	Prowadzę dokładne notatki o postępach każdego ucznia i dobrze wiem, czego każdy z nich potrzebuje.						
8	Zadane prace uczniowie wykonują, jak należy.						

Melania ORZECHOWSKA, Maciej ORZECHOWSKI

Lp.	Stosunki z uczniami	Nigdy	Czasem	Często	Bardzo często	Zawsze	Nie dotyczy
1	Interesuję się moimi uczniami, wiem, czym się interesują i co przynoszą ze środowiska domowego.						
2	Wyszukuję to, co dobre w ich pracy i zachowaniu, skupiam się na tym i z reguły staram się dodawać im otuchy.						
3	Chętnie śmieję się razem z uczniami.						
4	Rozmawiam z uczniami o moich zainteresowaniach i przeżyciach.						
5	Moi byli uczniowie często mnie odwiedzają.						
6	Kiedy uczniowie spotykają mnie w szkole, uśmiechają się do mnie i miło witają.						
7	Uczniowie rozmawiają ze mną o swoich prywatnych sprawach, proszą o rady i opinie.						
8	Uczestniczę w zajęciach pozalekcyjnych						

Lp.	Dyscyplina	Nigdy	Czasem	Często	Bardzo często	Zawsze	Nie dotyczy
1	Muszę mówić głośno, żeby przebić się przez gwar w klasie.						
2	Podczas pogadanki i dyskusji uczniowie rozmawiają między sobą, przekrzykują się i zabierają głos bez pozwolenia.						
3	Krzyczę na uczniów, którzy nie uważają albo źle się zachowują.						
4	Gniewam się na uczniów i okazuję im złość.						
5	Muszę stosować kary.						
6	Wdaję się w spory z uczniami dotyczące ich zachowania i pracy.						
7	Zgadzam się, żeby niektórzy uczniowie mało pracowali na lekcji pod warunkiem, że nie będą przeszkadzać.						
8	Niektórym uczniom „odpuszczam” wykroczenia przeciw porządkom szkolnym.						

Źródło: J. Robertson, *Jak zapewnić dyscyplinę, ład i uwagę w klasie*, Warszawa 1998, s. 207–209.

Melania ORZECHOWSKA, Maciej ORZECHOWSKI

Drugi przykładowy arkusz zawiera pytania dotyczące opinii uczniów odnośnie do przeprowadzonej przez nauczyciela lekcji. W pustych miejscach należy zaznaczyć alternatywę *Tak* lub *Nie*.

Chciał(a)bym dowiedzieć się dzisiaj, co sądzisz o mojej lekcji?			
Lp.	Pytanie	Tak	Nie
1.	Czy łatwo Wam porozumieć się ze mną na lekcji?		
2.	Czy okazuję Wam życzliwość, nawet, gdy wytykam Wam błędy?		
3.	Czy uważasz, że Was lubię?		
4.	Czy często czujecie się zastraszani na moich lekcjach?		
5.	Czy słucham uważnie tego, co do mnie mówicie?		
6.	Czy zawsze Was rozumiem, Wasze smutki, zmartwienia, radości?		
7.	Czy uważam, że mam zawsze rację?		
8.	Czy wyrażam się wystarczająco jasno i zrozumiale?		
9.	Czy jestem wobec Was szczer(a)y i uczciw(a)y?		
10.	Czy mówię wam, co naprawdę czuję, gdy jestem z wami?		
11.	Czy zbyt często nakazuję Wam, co macie robić i jak zachowywać się na lekcji?		
12.	Czy prowadzoną przeze mnie lekcję uważasz za interesującą i ciekawą?		

13.	Czy pozwalam Wam decydować o tym, co będzie na lekcji?		
14.	Czy byłbyś bardziej samodzielny i aktywny, gdybym pozostawił(a) Wam więcej swobody?		
15.	Czy – według Ciebie – powinno się coś zmienić podczas lekcji, które prowadzę w waszej klasie?		

Źródło: Za H. Teml, w: M. Łobocki, *W trosce o wychowanie w szkole*, Kraków 2007, s. 248.

Kolejny fakt służący ilustracji właściwej drogi postępowania początkujących nauczycieli dotyczy odpowiedzi na następujące pytania:

1. Czy mam powody być niezadowolony(a) z mojej pracy z uczniami i dlaczego?
2. W jaki sposób mógł(a)bym przyczynić się do usprawnienia swojej pracy?
3. Co może być podstawą oceny zmian w moim postępowaniu pedagogicznym? Czy postępowanie to usatysfakcjonuje także moich uczniów i dlaczego?
4. Czy zrozumiale wyjaśniam i instruuję, czyli odpowiednio do poziomu umysłowego uczniów?
5. Czy poprawnie zadaję im pytania, w tym zarówno pytania otwarte, jak i zamknięte?
6. Czy interesująco prowadzę lekcje?
7. Czy prowadzone przeze mnie lekcje są dostosowane do uzdolnień uczniów (zdolnych, przeciętnych i mniej zdolnych)?
8. Czy potrafię zapanować nad klasą i utrzymać w niej porządek, co nie jest obojętne dla prawidłowo przebiegającego procesu zdobywania wiedzy przez uczniów?

9. Czy śledzę uważnie to, jak uczniowie radzą sobie ze stawianymi im wymaganiami podczas lekcji, i czy pomagam tym, którzy nie potrafią sprostać takim wymaganiom?
10. Czy wnikliwie i w odpowiednim czasie oceniam osiągnięcia szkolne uczniów łącznie z ich pracami domowymi?
11. Czy pozostaję z uczniami w relacjach opartych na wzajemnym poszanowaniu i rozumieniu?
12. Czy moja znajomość nauczanego przeze mnie przedmiotu jest wystarczająca, aby dobrze wykonywać zawód nauczycielski? (Kyriacou 1997, s. 151).

Ostatnim prezentowanym wzorem jest ankieta dla uczniów (Schaeffer 2005, s. 53–54), która pomoże nauczycielowi właściwie się ocenić, a także umożliwi wprowadzenie konstruktywnych zmian.

1. Fachowe umiejętności

- a) często ma luki w wiedzy; robi rażące błędy;
- b) niekiedy wydaje się niepewny siebie;
- c) przedmiot nauczania ma całkowicie opanowany.

2. Lekcje

- a) jego lekcje są z reguły nudne;
- b) jego lekcje są równie często ciekawe i żywe, jak i nudne;
- c) jego lekcje są ogólnie ciekawe i żywe.

3. Umiejętność tłumaczenia

- a) umie dobrze tłumaczyć;
- b) nie umie tłumaczyć.

4. Wymagania wobec uczniów

- a) za mało wymaga od uczniów;
- b) za dużo wymaga od uczniów;
- c) wymagania są stosowne.

5. Prawo współdecydowania w klasie

W jakim stopniu klasa miała możliwość wywarcia wpływu na formę lekcji lub wybór tematów?

- a) duże możliwości wpływu;
- b) w wyjątkowych wypadkach;
- c) klasa nie miała możliwości wyrażania swoich życzeń, względnie owe życzenia nie zostały wzięte pod uwagę.

6. Dyscyplina

- a) nie potrafi zaprowadzić dyscypliny;
- b) niekiedy mógłby być bardziej surowy;
- c) jest zbyt surowy;
- d) utrzymuje właściwy poziom dyscypliny.

7. Zachowanie w konfliktowych sytuacjach

- a) zawsze spokojny i opanowany;
- b) zawsze spokojny, tylko czasami wybuchowy;
- c) szybko się denerwuje, nieopanowany.

8. Nastroje i zmienność

- a) nierówny i nieobliczalny.
- b) przeważnie miły i zrównoważony, ale potrafi też mieć „zły dzień”;
- c) prawie zawsze miły i zrównoważony.

9. Cierpliwość

- a) często podrażniony i zniecierpliwiony;
- b) czasami zniecierpliwiony;
- c) prawie zawsze zniecierpliwiony.

10. Sprawiedliwość

- a) często niesprawiedliwy, ma „ulubieńców”;
- b) czasami niesprawiedliwy;
- c) wyraźnie się stara być zawsze sprawiedliwy.

11. Humor

- a) za poważny;
- b) często za bardzo się wygłupia;
- c) wesoły w przyjemny sposób.

12. Sposób bycia

- a) zbyt pewny siebie, zarozumiały;
- b) niepewny, nieśmiały;
- c) pewny siebie w odpowiedni sposób.

13. Wzbudzający lęk

Czy się go boisz?

- a) często;
- b) czasami;
- c) jak dotąd nigdy.

14. Dodający odwagi

Czy udało mu się, dodać Ci otuchy, pokazać swoje uznanie, dodać Ci wiary w siebie?

- a) nie, nigdy;
- b) rzadko;
- c) czasami;
- d) często.

15. Oprócz tego

Czy chciałbyś mu jeszcze coś powiedzieć (krytyka, uznanie, uwagi, pomysły)? Coś, co uważasz za dobre? Coś, co uważasz za złe?

.....
.....
.....
.....

VI. Przykładowe rozwiązania

Praktykanci albo początkujący nauczyciele w ocenie własnych kwalifikacji podkreślają niedostatek pragmatycznego wymiaru usprawnień zawodowych. Domagają się od uczelni przedstawienia gotowych sposobów reagowania w konkretnych sytuacjach pedagogicznych. Nauczyciel pragnie być wyposażony w niezawodne procedury działania. Nie ulega więc wątpliwości, że różne formy pracy wymagają różnych kwalifikacji. Pierwsza z nich dotyczy wiedzy niezawodnej, łatwo przekładanej na działania praktyczne, druga natomiast – nie tyle wiedzy „instruktażowej”, ile teoretycznej, o wysokim stopniu inferencyjności, naukowej właśnie. Wiedza naukowa zawiera w sobie zarówno to, co ogólne, jak i to, co cząstkowe. Wiedza (informacja) mówi o tym, „jak rzeczy się mają”, wiedza naukowa mówi także i o tym „dlaczego tak właśnie się mają” (Kwiatkowska 2003, s. 87–88).

W edukacji współczesnego nauczyciela dużą wagę przywiązuje się do nadania naukowego charakteru procesom kształcenia, do profesjonalizacji studentów na podstawie teorii i praktyk pedagogicznych, wiązania opanowanej wiedzy z uczeniem się potrzebnych umiejętności i przekształcania ich w kompetencje zawodowe (Koć-Seniuch 2003, s. 91). Dlatego w projekcie, w ramach praktyk dydaktycznych, wprowadzono modernizację polegającą na stworzeniu okazji do obserwacji większej liczby nauczycieli podczas pracy, co pozwoliło na zapoznanie studentów z różnymi stylami na-

uczania oraz doskonalenia warsztatu pracy przyszłych nauczycieli. Dodatkowo, zagadnienia omawiane w trakcie zajęć odnoszone były do przykładów z praktyki. Warto jednak zapoznać się z innymi zaczerpniętymi z literatury konkretnymi propozycjami.

Przykład 1

Reguły na lekcji

Pewna studentka uczyła przez kilka tygodni klasę dwunastolatków i skarżyła się na ciągłe przeszkadzanie i hałas. Dwie rzeczy przysparzały jej przy tym szczególnych trudności: zwyczaj wykrzykiwania odpowiedzi bez uprzedniego zgłoszenia się oraz zwyczaj opuszczania swego miejsca bez pozwolenia i bez powodu.

Pierwszym krokiem praktykantki było uświadomienie uczniom, czego od nich oczekuje. Wprowadziła ona dwie reguły: obowiązek zgłaszania się i obowiązek pozostawania na własnym miejscu. Dzięki temu osiągnęła już wprawdzie pewien efekt, ale jeszcze niejeden raz musiała ganić uczniów za naruszenie reguł. Co więcej, niektórzy uczniowie obrażali się o reprimendy, czym z kolei złościła ją samą. Nie chcąc popsuć kontaktów z klasą, zaczęła ona poszukiwać strategii niepowodującej narastania wzajemnej niechęci.

Praktykantka zdecydowała się postępować tak, by nagradzanie móc połączyć z karaniem: „kara” polegała jedynie na stracie nagrody – była to więc, w swej istocie, strategia autentycznie stymulująca. Młoda nauczycielka zauważyła, że uczniowie chętnie uczestniczyli w quizach z podziałem na dwie drużyny: chłopców i dziewcząt, co stanowiło dla niej

dodatkową pomoc. Obiecała klasie kilka minut quizu pod koniec lekcji. (Zadawała dość łatwe pytania, które pochodziły ze zbioru quizów dla dzieci; odpowiadał ten, kto się pierwszy zgłosił). Rozstrzygającym był teraz fakt, że uczniowie sami musieli zapracować na przeprowadzenie quizu. Studentka malowała na tablicy „dziesięć zielonych butelek”, które, razem wzięte, symbolizowały pięć minut quizu. Jeżeli ktoś nie dopełnił obowiązku zgłaszania się albo obowiązku pozostawiania na własnym miejscu, nauczycielka przekreślała jedną butelkę, co równało się półminutowej stracie. Ponieważ pomysł nauczycielki został przez klasę przyjęty pozytywnie, można było wszystko tak właśnie zorganizować.

Studentka była bardzo zadowolona z uzyskanych efektów. Do naruszania dwóch ustalonych przez nią reguł dochodziło tak rzadko, że quiz mógł trwać przeważnie trzy, cztery minuty. Zmniejszyła się również częstotliwość innych zakłóceń. Uczniowie wzajemnie się upominali. Największym sukcesem była jednak wyraźna poprawa atmosfery w klasie. Irytujące dla obu stron reprimendy i nagany stały się jako środek dyscyplinujący prawie całkiem zbędne. O nastroju panującym w klasie przesądzały teraz wspólnie podejmowane pozytywne wysiłki. Studentka przyczyniła się do poprawy atmosfery także tym, że okazywała radość, kiedy udawało się rozegrać quiz, i wyrażała swoje rozczerowanie, gdy uczniowie tracili kolejne „butelki”. Równie pozytywne było odniesione przez nią wrażenie, że została przez klasę zaakceptowana (Nolting 2004, s. 79–80).

Przykład 2

Potrzeby uczniów

Warto zastanowić się nad tym, czego potrzebują uczniowie. Przedstawianie precyzyjnie określonych informacji dotyczących potrzeb uczniów może przyczynić się do ograniczenia niektórych nieestosownych postaw pedagogów. W literaturze możemy znaleźć ściśle określone potrzeby uczniów.

Uczniowie chcą:
— akceptacji, poczucia własnej wartości, odkrycia ich zainteresowań, odczuć, pomysłów;
— możliwości wyboru, współdecydowania oraz zaangażowania w przebieg lekcji;
— pozytywnych, osobistych relacji z nauczycielem;
— celowej oraz wymagającej nauki w szkole;
— czynnego zaangażowania i uczestnictwa zamiast nudy;
— twórczej pracy;
— nauki poprzez zabawę;
— licznych okazji do osiągania perfekcji;
— uznania dla wysiłków i sukcesów;
— zaufania;
— zróżnicowania procesu nauki;
— jasnych reguł, procedur oraz struktury lekcji, która wyraźnie określa oczekiwania odnośnie do zachowania i nauki;
— szczegółowych, precyzyjnych informacji zwrotnych;
— nauczycieli o wysokich, a zarazem realnych oczekiwaniach wobec uczniów;
— sprawiedliwego traktowania przez nauczycieli.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie D.S. Ridley, B. Walther, *Jak nauczyć dzieci odpowiedzialności*, Gdańsk 2005, s. 16.

Przykład 3

Przykazania szczęśliwego nauczyciela

1. Szanuj ucznia swego jak siebie samego i siebie też szanuj.
2. Słuchaj uważnie siebie i innych, bez oceniania i obwiniania.
3. Zwolnij. Odpocznij. Rozejrzyj się – posłuchaj – poczuj!
4. Ucz się być świadomym tego, co czujesz oraz tego, czego pragniesz i potrzebujesz, mów o tym innym.
5. Proś zamiast żądać.
6. Szukaj sprzymierzeńców i przyjaciół.
7. Przyjmij pomoc i proś o nią, jeśli jest Ci potrzebna.
8. Stawiaj sobie i innym realistyczne cele i wymagania.
9. Dbaj o swój rozwój i kompetencje, angażuj się w to, co robisz.
10. Traktuj niepowodzenie jako informację o tym, co możesz zrobić inaczej.
11. Szukaj mocnych stron u siebie i innych, by na nich budować...
12. Szukaj przyjemności i radości w tym, co robisz.
13. Chwal, nagradzaj siebie i innych! Świętuj sukcesy! (Góralczyk 2006, s. 22).

Przykład 4

Punkty od uczniów

Nauczyciel mógłby otrzymywać od uczniów punkty za:

- punktualne rozpoczynanie lekcji,
- interesujące lekcje,
- gruntowne objaśnienie tematu,
- staranne i terminowe poprawianie prac domowych,

Melania ORZECHOWSKA, Maciej ORZECHOWSKI

- uprzejmość i życzliwość,
- niepodnoszenie głosu,
- staranny ubiór (Robertson 1998, s. 172).

Przykład 5

Szacunek

Jak zdobyć szacunek ucznia?

1. Słuchaj uważnie, bez oceniania i obwiniania.
2. Interesuj się uczniem, traktuj jego problemy poważnie.
3. Pomóż uczniowi, kiedy tego potrzebuje.
4. Bądź sprawiedliwy w działaniu i ocenianiu.
5. Bądź konsekwentny, przestrzegaj zasad i umów.
6. Uśmiechaj się i mów miłe rzeczy.
7. Zachowaj spokój i opanowanie.
8. Proś zamiast żądać.
9. Dbaj o dobrą kondycję psychiczną.
10. Pokazuj uczniom ich mocne strony (Góralczyk 2006, s. 14).

Przykład 6

Motywacja uczniów

Do wypowiedzi, które mogą wpłynąć na lepszą motywację uczniów należą:

- My...
- Powinniście...
- Oczekuję...
- Byłoby mi przykro, gdyby...
- Proponuję...
- Teraz macie czas na wykonanie tego...

- Niegrzeczny...
- Spróbuj zrobić... (Gęsicki 1992, s. 57).
Powiedz także uczniom, że powtarzając materiał:
 - 24 razy w ciągu 1 dnia zapamiętujemy ok. 40%
 - 12 razy w ciągu 2 dni zapamiętujemy ok. 50%
 - 8 razy w ciągu 3 dni zapamiętujemy ok. 60%
 - 6 razy w ciągu 4 dni zapamiętujemy ok. 70%
 - 4 razy w ciągu 6 dni zapamiętujemy ok. 80%
 - 2 razy w ciągu 12 dni zapamiętujemy ok. 90% (M. Łukasiewicz 2000, s. 35).

Przykład 7

Pierwsze spotkanie

Istnieją trzy typy błędów popełniane przez nauczycieli w trakcie pierwszego spotkania:

- niektórzy nauczyciele specjalnie starają się unikać podawania uczniom ścisłych ram, w obrębie których mogą się poruszać i poza które nie powinni występować;
- inni nauczyciele starają się określić uczniom ramy tego, co dozwolone, a co zakazane, ale trudno im uczynić to czytelnie i jednoznacznie;
- jeszcze inni umieją określić wymagania, ale nie wiedzą jak zapewnić ich respektowanie (Janowski 2007, s. 92).

Bibliografia

- Adamek I., *Rozwiązywanie problemów przez dzieci*, Kraków 1998.
- Brzezińska A.I., Matejczuk J., *Sześciolatek w szkole. Jak uczą się dzieci?*, Instytut Badań Edukacyjnych, Broszura informacyjna 2013, nr 7.
- Chęłpa S., Witkowski T., *Psychologia konfliktów*, Wałbrzych 1999.
- Condrell J., Bought B., *101 najlepszych sposobów komunikowania się*, Warszawa 2006.
- Covan D., Palomares S., Schilling D., *Jak nauczyć rozwiązywania konfliktów. Ćwiczenia i strategie działania dla nauczycieli, pedagogów i psychologów szkolnych*, Warszawa 2007.
- Ekiert-Oldroyd D., *Konteksty zmian edukacyjnych. Szkoła przyszłości – nauczyciele przyszłości*, [w:] D. Ekiert-Oldroyd (red.), *Problemy współczesnej pedagogii. Teoria, praktyka, perspektywy*, Katowice 2003.
- Gęsicki J., *Jak nie zwariować w szkole*, Warszawa 1992.
- Góralczyk E., *Umowa z klasą*, Warszawa 2006.
- Janowski A., *Pedagogika praktyczna*, Warszawa 2007.
- Jamrożek B., Sobczak J., *Komunikacja interpersonalna*, Poznań 2000.
- Jastrząb J., *Jak rozwijać społeczne przystosowanie u dzieci?*, „Wychowanie na co Dzień” 2002, nr 9.
- Koć-Seniuch G., *Profesjonalizacja w kształceniu nauczycieli*, [w:] D. Ekiert-Oldroyd (red.), *Problemy współczesnej pedagogii. Teoria, praktyka, perspektywy*, Katowice 2003.

- Kruszewski K., *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*, t. 1, Warszawa 2001, s. 177.
- Kuźma J., *Praktyki pedagogiczne*, [w:] T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Warszawa 2005.
- Kwiatkowska H., *Ontologia działania pedagogicznego inspiracją kształcenia nauczycieli*, [w:] D. Ekiert-Oldroyd (red.), *Problemy współczesnej pedeutologii. Teoria, praktyka, perspektywy*, Katowice 2003.
- Kwiatkowska H., *Pedeutologia*, Warszawa 2008.
- Kyriacou Ch., *Effective Teaching in Schools. Theory and Practice*, London 1997.
- Łobocki M., *W trosce o wychowanie w szkole*, Kraków 2007.
- Łukasiewicz M., *Mistrzostwo. Jak pobijać własne rekordy w szybkim i skutecznym uczeniu się*, Poznań 2000.
- Nolting H.P., *Jak zachować porządek w klasie*, Gdańsk 2004.
- Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*. Materiały dla nauczycieli. Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2010.
- Rażniak A., *Przewodnik realizacji praktyk pedagogicznych dla studentów filologii (angielskiej, germańskiej) oraz pedagogiki wczesnoszkolnej Wyższej Szkoły Lingwistycznej w Częstochowie*, Częstochowa 2011, www.lider.wsl.edu.pl, [stan z dnia 15.08.2014 r.].
- Ridley D.S., Walther B., *Jak nauczyć dzieci odpowiedzialności*, Gdańsk 2005.
- Robertson J., *Jak zapewnić dyscyplinę, ład i uwagę w klasie*, Warszawa 1998.
- Rozporządzenie z dnia 30 kwietnia 2013 roku w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2013 r., poz. 532).

Melania ORZECOWSKA, Maciej ORZECOWSKI

- Schaeffer K., *Jak przeżyć szkołę*, Gdańsk 2005.
- Specjalne potrzeby edukacyjne dzieci i młodzieży. Prawne ABC dyrektora przedszkola szkoły i placówki*, Warszawa 2010.
- Tusznio S., Wojtkowiak M., *Mediacje i negocjacje jako formy rozwiązywania konfliktu*, Kielce 2004.
- Zaremba L., *Specjalne potrzeby rozwojowe i edukacyjne dzieci i młodzieży. Identyfikowanie SPR i SPE oraz sposoby ich zaspokajania*, Warszawa 2014.

Załączniki

Załącznik 1

REGULAMIN PRAKTYK PEDAGOGICZNYCH dla studentów specjalizacji nauczycielskich FILOLOGII ANGIELSKIEJ, GERMAŃSKIEJ, PEDAGOGIKI (dotyczy studiów stacjonarnych i nie- stacjonarnych *pierwszego i drugiego stopnia*)

I. Cele:

1. Celem praktyk pedagogicznych jest w szczególności:
 - a) zapoznanie studentów z organizacją pracy różnych typów szkół i placówek, a w szczególności tych, w których absolwenci mogą znaleźć zatrudnienie;
 - b) nabycie umiejętności planowania, prowadzenia i dokumentowania zajęć;
 - c) nabycie umiejętności prowadzenia, obserwacji zajęć i ich dokumentowania;
 - d) nabycie umiejętności analizy pracy nauczyciela i uczniów podczas wspólnego omawiania praktyk przez opiekunów praktyk i studentów;
 - e) nabycie umiejętności analizowania własnej pracy i jej efektów oraz pracy uczniów;
 - f) rozwinięcie kompetencji w obszarach opiekuńczo-wychowawczych stanowiących ważny element pracy z uczniem.

II. Obowiązkowy wymiar praktyk

1. Studenci studiów **pierwszego stopnia** odbywają praktyki pedagogiczne w wymiarze **180 godzin** w zakresie podstawowej specjalizacji. Studenci realizujący dodatkową specjalizację odbywają z niej **30 godz.** praktyk.
2. Studenci studiów **drugiego stopnia** odbywają praktyki pedagogiczne w wymiarze **30 godzin**.
3. Studenci studiów podyplomowych odbywają praktyki pedagogiczne w wymiarze **180 godzin**.

III. Organizacja i tryb odbywania praktyk

1. Praktyki pedagogiczne organizowane są w różnych typach szkół i placówek, a obowiązkowo w tych, do pracy w których absolwent studiów uzyskuje kwalifikacje.
2. Studenci studiów stacjonarnych korzystają w latach 2011–2014 z praktyk pedagogicznych przygotowanych i przeprowadzonych w ramach projektu Wyższej Szkoły Lingwistycznej oraz szkół partnerskich o nazwie: „WSL liderem w efektywnym kształceniu nauczycieli” Szczegółowy przewodnik realizacji praktyk, obowiązkowe dokumenty, harmonogramy szkoleń zawiera strona projektu: www.lider.wsl.edu.pl
3. **Ukończenie praktyk w ramach projektu jest jednoznaczne z zaliczeniem całości wymiaru praktyk obowiązującego dla studiów pierwszego i drugiego stopnia.**
4. W trakcie praktyk projektowych studentowi zapewnia się następujące formy aktywności:

- a) szkolenia z zakresu pedagogiki, psychologii, międzykulturowości, wykorzystania technik multimedialnych w edukacji, pracy z uczniem trudnym, metodyki zajęć pozalekcyjnych etc. w łącznym wymiarze 100 godzin,
 - b) wizyty w szkołach i placówkach edukacyjnych,
 - c) obserwowanie zajęć,
 - d) asystowanie nauczycielowi prowadzącemu zajęcia,
 - e) prowadzenie zajęć wspólnie z nauczycielem oraz samodzielnie,
 - f) zapoznanie się z dokumentacją szkolną,
 - g) aktywne uczestnictwo w działaniach wychowawczych nauczycieli – mentorów, udział w zajęciach pozalekcyjnych,
 - h) planowanie i omawianie zajęć prowadzonych przez siebie i innych (nauczycieli, studentów).
5. Praktyki dla studentów WSL organizowane są w 13 szkołach będących partnerami WSL w projekcie.
6. Na łączny wymiar godzin praktyk przypada kolejno:
- a) 40 godzin hospitowanych zajęć,
 - b) 30 godzin prowadzonych zajęć kierunkowych + 30 godz. z przeznaczeniem na przygotowanie materiałów,
 - c) 30 godzin zajęć wychowawczo-organizacyjnych,
 - d) 10 godzin przeznaczonych na zapoznanie się z dokumentacją szkolną,
 - e) 40 godzin przeznaczonych na konsultacje mentorem i opiekunem praktyk WSL oraz sporządzanie dokumentacji praktyk zawartych w Indywidualnym Programie Praktyk.

7. W przypadku realizowania dwóch specjalizacji należy dokonać podziału godzin zajęć z obu kierunków w stosunku 2/3 specjalizacja podstawowa i 1/3 specjalizacja dodatkowa.
8. Praktyki wrzesniowe studenci odbywają po drugim roku studiów, praktyki ciągle na drugim i trzecim roku.
9. Zaliczenie praktyk studenckich wpisywane jest do indeksu na stronach 82, 83 przez opiekuna praktyk danej specjalizacji.
10. Studenci **studiów niestacjonarnych** pierwszego stopnia mogą korzystać z praktyk pedagogicznych organizowanych przez Uczelnię w ramach projektu: „WSL liderem w efektywnym kształceniu nauczycieli” lub podjąć decyzję o realizacji praktyk w miejscu zamieszkania w wyszukanej przez siebie placówce, zawierając z nią indywidualną umowę o udziale w praktykach pedagogicznych. W tym przypadku Biuro ds. Kształcenia wyda studentowi prośbę o przyjęcie studenta WSL na praktyki oraz Dziennik Praktyk, a opiekun praktyk WSL omówi z nim szczegóły organizacji, dokumentacji (Portfolio) i zaliczenia praktyk. Przed rozpoczęciem praktyk student obowiązkowo korzysta z konsultacji z opiekunem swojej specjalizacji.

IV. Obowiązki praktykanta

Podczas odbywania praktyk pedagogicznych student zobowiązany jest:

- a) do godnego reprezentowania Uczelni – Wyższej Szkoły Lingwistycznej w Częstochowie,

- b) do przestrzegania regulaminu placówki, w której student odbywa praktyki, traktowania z szacunkiem pracowników danej placówki i poszanowania jej mienia,
- c) do punktualności i rzetelnego wykonywania powierzonych zadań,
- d) systematycznie i rzetelnie przygotowywać i prowadzić przydzielone mu zajęcia, opracowywać scenariusze prowadzonych zajęć łącznie z przygotowywaniem pomocy własnych oraz na bieżąco wypełniać Karty Obserwacji Lekcji,
- e) wpisywać na bieżąco realizowane zadania w Dziennik Praktyk oraz gromadzić ich dokumentację w Indywidualnym Programie Praktyk lub Portfolio,
- f) prowadzić zajęcia kierunkowych o zróżnicowanym charakterze (zajęcia wprowadzające, powtórzeniowe, czy rozwijające różne umiejętności, bądź łączące wiele aktywności w przypadku zajęć edukacji wczesnoszkolnej) oraz aktywnie uczestniczyć w działaniach wychowawczo-organizacyjnych szkoły ćwiczeń.

Opiekun praktyk danej specjalności ma prawo do wizytowania praktyk, hospituje i ocenia, co najmniej 2 lekcje prowadzone przez studenta.

Po zakończeniu praktyk student jest zobowiązany do przedłożenia opiekunowi praktyk kompletnej dokumentacji z przebiegu praktyk zgromadzonych w Indywidualnym Programie Praktyk/Portfolio w celu uzyskania zaliczenia.

V. Zaliczenie praktyk pedagogicznych

1. Warunkiem uzyskania zaliczenia praktyk pedagogicznych przez uczelnię jest wywiązanie się studenta z zadań wyznaczonych i zaplanowanych przez mentora w danej placówce. Przy decyzji o ocenie i zaliczeniu praktyk opiekun praktyk danej specjalizacji bierze pod uwagę w szczególności następujące aspekty:
 - a) obowiązkowa obecność studenta na zajęciach warsztatowych oraz praktykach w szkole ćwiczeń,
 - b) uzyskanie pisemnej pozytywnej oceny praktyk pedagogicznych od mentora, w przypadku dwóch placówek opinii sporządzonej w każdej z tych placówek w postaci Opinii o Przebiegu Praktyk Pedagogicznych,
 - c) uzyskanie pozytywnej oceny lekcji hospitowanych przez opiekuna praktyk swojej specjalizacji,
 - d) zaakceptowanie przez opiekuna praktyk WSL kompletnego Indywidualnego Programu Praktyk składającego się z:
 - wypełnionego Dziennika Praktyk z udokumentowanym przebiegiem i realizacją poszczególnych zadań.
 - notatek z lekcji hospitowanych przez studenta. Obowiązuje co najmniej 8 wypełnionych Kart Obserwacji Lekcji,
 - scenariuszy wybranych lekcji:
 - **studenci filologii:** 4 scenariusze lekcji kierunkowych oraz 4 scenariusze różnorodnych działań wychowawczych (np. scenariusz lekcji wychowawczej, zajęć w świetlicy szkolnej, zajęć z art. 42., plan wycieczki itp.),

- **studenci pedagogiki: specjalność edukacja wczesnoszkolna z wychowaniem przedszkolnym oraz edukacja wczesnoszkolna z wychowaniem przedszkolnym i nauczaniem języka angielskiego:** 5 kompletnych scenariuszy całego dnia zajęć zintegrowanych, w których występują co najmniej 3 edukacje/aktywności uczniów,
 - oryginałów materiałów dydaktycznych przygotowanych przez studenta na potrzeby praktyk, np. ilustracje, karty obrazkowe, wyklejanki, testy (włącznie z wypełnionymi przez uczniów), fotografie projektów itp.,
 - wypełnionego Arkusza Ewaluacji Praktyki,
- e) Indywidualny Program Praktyk względnie Portfolio powinno być przedłożone opiekunowi praktyk WSL danej specjalności najpóźniej do 31 marca – na III roku studiów,
- f) W sytuacjach losowych dopuszcza się przesunięcia terminowe zaliczenia praktyk pedagogicznych po wcześniejszej konsultacji i wyrażeniu pisemnej zgody przez opiekuna praktyk danej specjalności z ramienia uczelni.

Zaliczenie praktyk pedagogicznych wyrażone oceną wpisywane jest przez opiekuna praktyk danej specjalizacji do Dziennika Praktyk, a odnośna adnotacja o odbytych praktykach wpisywana do indeksu na stronach 82, 83.

Niezaliczenie praktyki lub obniżenie oceny z zaliczenia praktyk pedagogicznych następuje w przypadku:

Melania ORZECZOWSKA, Maciej ORZECZOWSKI

- a) braku zatwierdzenia scenariuszy zajęć przez mentora,
- b) niezrealizowanych zadań przewidzianych lub niezrealizowanie zadań w ilości odpowiadającym programowi praktyk,
- c) negatywnej opinii i oceny przebiegu praktyk,
- d) rażącego naruszenia przepisów i zasad obowiązujących w danej placówce.

Decyzję o niezaliczeniu praktyk lub obniżeniu oceny z zaliczenia podejmuje opiekun praktyk WSL

Dokumenty obowiązkowe:

- Dziennik Praktyk (S, M, OP);
- Karta Obserwacji Lekcji (S);
- Karta Obserwacji i Oceny Lekcji (M, OP);
- Ramowy Scenariusz Lekcji (S);
- Opinia o Przebiegu Praktyk Pedagogicznych (M);
- Arkusz Ewaluacji Praktyk (S).

S – dokument używany przez studenta odbywającego praktyki,

M – dokument, w którym wpisów dokonuje mentor–nauczyciel prowadzący praktyki w placówce oświatowej,

OP – dokument używany przez opiekuna praktyk WSL.

Wyżej wymienione dokumenty są dostępne na stronie WSL w dziale Wirtualny dziekanat/administracja pakietem/materiały/praktyki pedagogiczne – studia niestacjonarne – dokumenty.

- 2 Studenci będący czynnie pracującymi nauczycielami języka obcego lub edukacji wczesnoszkolnej/przedszkolnej są zwolnieni z obowiązku odbycia praktyk pedagogicznych. Opiekun praktyk wpisuje zaliczenie na podstawie zaświadczenia o zatrudnieniu w szkole.

Załącznik 2

Ramowy scenariusz lekcji

Przedmiot:		
Prowadzący:	Klasa/poziom:	Data:
Temat/temat dnia (dotyczy edukacji wczesnoszkolnej i przedszkolnej):		
Cele główne i szczegółowe zajęć:		
Cele operacyjne:		
Stosowane metody (dotyczy edukacji wczesnoszkolnej i przedszkolnej):		
Ewentualne problemy i ich rozwiązania (dotyczy edukacji językowej):		
Środki dydaktyczne:		

Melania ORZECHOWSKA, Maciej ORZECHOWSKI

Czas	Etapy/ Edukacje	Przebieg	Środki dy- daktyczne	Formy pracy

.....
podpis mentora/opiekuna praktyk

Załącznik 3

**DZIENNIK PRAKTYK PEDAGOGICZNYCH
dla studentów
Wyższej Szkoły Lingwistycznej w Częstochowie
Częstochowa, ul. Nadrzeczna 7**

Kierunek:

.....

Imię i nazwisko praktykanta:

.....

Rok studiów:

Czas odbywania praktyk pedagogicznych
..... 201... r. – 201... r.

Nazwa placówki oświatowej:

.....

Ocena końcowa

Imię i nazwisko nauczyciela prowadzącego:

.....

.....
podpis opiekuna praktyk WSL

Melania ORZECHOWSKA, Maciej ORZECHOWSKI

**1. Karta obserwacji lekcji kierunkowych,
wychowawczych i zajęć pozalekcyjnych (40 h)**

Lp.	Data	Klasa	Temat hospitowanych zajęć	Podpis mentora
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				
11.				
12.				
13.				
14.				
15.				
16.				
17.				
18.				
19.				

Przewodnik dobrych praktyk...

20.				
21.				
22.				
23.				
24.				
25.				
26.				
27.				
28.				
29.				
30.				
31.				
32.				
33.				
34.				
35.				
36.				
37.				
38.				
39.				
40.				

Uwagi, obserwacje i wnioski praktykanta:

Melania ORZECHOWSKA, Maciej ORZECHOWSKI

2. Karta rejestracji **prowadzonych zajęć** (30 h)

Lp.	Data	Klasa	Temat przeprowadzonych zajęć	Podpis mentora
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				
11.				
12.				
13.				
14.				
15.				
16.				
17.				
18.				
19.				

Przewodnik dobrych praktyk...

20.				
21.				
22.				
23.				
24.				
25.				
26.				
27.				
28.				
29.				
30.				

Zaliczam 30 h tytułem przygotowania koncepcji oraz materiałów do przeprowadzonych zajęć:

.....

podpis mentora

Melania ORZECOWSKA, Maciej ORZECOWSKI

3. Karta uczestnictwa w działaniach organizacyjno-wychowawczych szkoły (30 h)

Lp.	Data	Klasa	Wyszczególnienie rodzaju i ilości zajęć	Podpis mentora
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				
11.				
12.				
13.				
14.				
15.				
16.				
17.				
18.				
19.				

Przewodnik dobrych praktyk...

20.				
21.				
22.				
23.				
24.				
25.				
26.				
27.				
28.				
29.				
30.				

4. Karta rejestracji pracy nad dokumentacją szkolną (10 h)

Lp.	Data	Wyszczególnienie wykonanych czynności	Podpis mentora
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			
7.			
8.			
9.			
10.			

Uwagi, obserwacje i wnioski praktykanta:

.....

.....

.....

5. Karta konsultacji z mentorem/opiekunem praktyk i prowadzenia dokumentacji praktyk (40 h)

Lp.	Data	Wykonane zadania	Podpis mentora/ opiekuna
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10			
11			
12			
13			
14			
15			
16			
17			
18			
19			

Melania ORZECHOWSKA, Maciej ORZECHOWSKI

20			
21			
22			
23			
24			
25			
26			
27			
28			
29			
30			
31			
32			
33			
34			
35			
36			
37			
38			
39			
40			

Uwagi, obserwacje i wnioski praktykanta:

Załącznik 4

Karta Obserwacji Lekcji

Lekcja: (podaj rodzaj zajęć)

Klasa:

Temat:

Data:

Jaki jest główny cel zajęć? Jakie cele szczegółowe?	
W jaki sposób nauczyciel rozpoczyna lekcję?	
Jaka atmosfera panuje na zajęciach?	
Czy uczniowie są aktywni na zajęciach? W jaki sposób nauczyciel aktywizuje uczniów?	
W jaki sposób nauczyciel podaje instrukcje do zadań?	

Melania ORZECHOWSKA, Maciej ORZECHOWSKI

Czy zadania są adekwatne do poziomu i wieku uczniów?	
Jakie metody i techniki wykorzystuje nauczyciel?	
Jakie formy pracy dominują na lekcji?	
Jakie są najmocniejsze strony obserwowanej lekcji?	
Jakie są najsłabsze strony obserwowanej lekcji?	

.....
podpis praktykanta

Załącznik 5

Karta Obserwacji i Oceny Lekcji

Prowadzący:

Klasa:

Przedmiot:

Temat zajęć:

Obserwator:

A. Przygotowanie do zajęć				
1. Cele lekcji przejrzyste i jasno sprecyzowane	W	B	P	N
2. Użycie pomocy dydaktycznych dostosowane do poziomu i wieku uczniów	W	B	P	N
3. Różnorodność technik, metod uwzględniających różne style uczenia się uczniów	W	B	P	N
4. Właściwy dobór treści dostosowany do wieku, zainteresowań i potrzeb uczniów	W	B	P	N
5. Logiczny układ lekcji	W	B	P	N
6. Oryginalność i kreatywność planu	W	B	P	N
7. Wymagania dydaktyczne uwzględniające różny potencjał intelektualny uczniów	W	B	P	N
B. Przebieg zajęć				
1. Osiągnięte cele	W	B	P	N
2. Materiał jasno wytłumaczony	W	B	P	N
3. Jasne instrukcje	W	B	P	N

Melania ORZECHOWSKA, Maciej ORZECHOWSKI

4. Właściwe tempo lekcji	W	B	P	N
5. Przyjazna, sprzyjająca uczeniu się atmosfera na lekcji	W	B	P	N
6. Ćwiczenie różnych zdolności językowych	W	B	P	N
7. Zastosowanie różnych technik poprawiania błędów	W	B	P	N
8. Uzyskiwanie informacji zwrotnej dotyczącej poprawności wykonanego zadania po każdym zadaniu	W	B	P	N
9. Nauka języka w kontekście	W	B	P	N
10. Integracja międzyprzedmiotowa lub aspekt kulturowy	W	B	P	N
11. Materiał dostosowany do poziomu uczniów	W	B	P	N
12. Poprawność wypowiedzi ustnej i pisemnej	W	B	P	N
C. Kompetencje i predyspozycje nauczyciela				
1. Utrzymanie dyscypliny lekcyjnej	W	B	P	N
2. Zaangażowanie uczniów	W	B	P	N
3. Utrzymywanie uwagi uczniów	W	B	P	N
4. Reagowanie na potrzeby i pytania uczniów	W	B	P	N
5. Zachęcanie do wypowiedzi	W	B	P	N
6. Kultura osobista	W	B	P	N
7. Kontakt z klasą	W	B	P	N
8. Punktualność	W	B	P	N
9. Monitorowanie	W	B	P	N

10. Stosowanie limitów czasu do zadań	W	B	P	N
11. Kierowanie pracą klasy	W	B	P	N
12. Pytania pomocnicze – naprowadzające	W	B	P	N
13. Zdolność analizy i oceny własnej pracy	W	B	P	N
D. Lekcje języka obcego:				
1. Poprawne użycie języka obcego	W	B	P	N
2. Zasadność użycia języka polskiego	W	B	P	N
3. Ćwiczenie różnych sprawności i funkcji językowych	W	B	P	N
Dodatkowe uwagi obserwatora:				

Uwaga: W przypadku wyboru **P** i/lub **N** należy skomentować w trakcie konsultacji z praktykantem

Symbole do zakreślania:

W – wyróżniające,

B – bardzo dobre

P – wymaga poprawy

N – nieodpowiednie

Ocena ogólna:

(według skali: bdb, db plus, db, dst plus, dst, ndst)

.....
podpis mentora/opiekuna praktyk WSL

Załącznik 6

Opinia o Przebiegu Praktyk Pedagogicznych

Imię i nazwisko studenta:

Kierunek studiów:

Termin odbywania praktyk:

Pod kierunkiem (imię i nazwisko mentora):

.....

W ramach obowiązujących godzin praktyk pedagogicznych student odbył następujące zajęcia:

1. hospitował (-a) godz. zajęć kierunkowych i godzin innych zajęć
2. przeprowadził (-a) lekcji kierunkowych.
3. przeprowadził (-a) godzin innych zajęć, w tym zajęć pozalekcyjnych tak* nie*, zajęć opiekuńczych tak* nie*, zajęć wychowawczych tak* nie*

uczestniczył (-a) w innych formach działalności szkoły: nie*, tak*, w jakich?

.....
.....
.....
.....
.....

Przewodnik dobrych praktyk...

Ocena stosunku praktykanta do wyznaczonych zadań	TAK	NIE
Jest obowiązkowy		
Rzetelnie realizuje swoje zadania		
Jest zaangażowany w pracę		
Jest spontaniczny i samodzielny w działaniu		
Jest odpowiedzialny		
Przestrzega przepisów		
Jest punktualny		
Terminowo przedstawia dokumentację praktyki		
Kompetencje dydaktyczne praktykanta	TAK	NIE
Potrafi dobrze planować pracę własną		
Posiada aktualną wiedzę merytoryczną		
Jest dobrze przygotowany metodycznie		
Stosuje różnorodne metody dydaktyczne		
W działaniu pomysłowy i spontaniczny		
Potrafi aktywizować i motywować uczniów		
Jest obiektywny i sprawiedliwy		
Wykorzystuje otwarte metody nauczania		
Stosuje nowoczesne media		
Stosuje indywidualizację w nauczaniu		

Melania ORZECHOWSKA, Maciej ORZECHOWSKI

Kompetencje wychowawcze praktykanta	TAK	NIE
Szanuje godność ucznia		
Wymaga od siebie i innych		
Dostrzega starania i osiągnięcia uczniów		
Lubi dzieci i młodzież, jest otwarty na ich problemy		
Jest wyrozumiały i cierpliwy		
Jest konsekwentny		
Kultura osobista	TAK	NIE
Jest uprzejmy		
Jest komunikatywny		
Jest pogodny i ma poczucie humoru		
Jest taktowny i dyskretny		
Jest życzliwy i opiekuńczy		
Stanowi wzór właściwego zachowania		
Ocena zajęć kierunkowych przeprowadzonych przez praktykanta	TAK	NIE
Zajęcia o prawidłowej konstrukcji		
Prawidłowo sformułowane cele dydaktyczne i wychowawcze		
Różnorodność i adekwatność technik nauczania		
Stosowanie różnych form socjalnych		
Stosowanie samodzielnie przygotowanych pomocy dydaktycznych i materiałów		
Dobra kompetencja językowa		
Dbłość o właściwą atmosferę na lekcji		

Inne uwagi o praktykancie:

.....
.....
.....
.....
.....

Ocena ogólna praktyk:

.....
(Skala ocen: bardzo dobry, dobry plus, dostateczny, dostateczny plus, niedostateczny)

.....

podpis mentora

.....

dyrektora placówki

Data

Załącznik 7

Arkusz Ewaluacji Praktyk

1 – ocena najniższa

6 – ocena najwyższa

Jak oceniasz organizację praktyki?

1 2 3 4 5 6

Jak oceniasz przydatność realizowanej praktyki do przyszłej pracy nauczycielskiej?

1 2 3 4 5 6

Jak oceniasz przyrost własnych umiejętności? (*Nauczyłem się, potrafię*)

.....
.....
.....
.....

Jak oceniasz współpracę i pomoc opiekuna praktyk?

1 2 3 4 5 6

Jak oceniasz współpracę i pomoc mentora?

1 2 3 4 5 6

Jak oceniasz atmosferę podczas praktyk?

1 2 3 4 5 6

Jak oceniasz czas trwania praktyk?

.....
.....

Które zajęcia i aktywności podczas praktyk były najbardziej pomocne?

.....
.....
.....
.....

Inne uwagi praktykanta:

.....
.....
.....
.....

.....

podpis

